

Opetusministeriö

*Undervisningsministeriet*

# Kulttuuripalveluiden seudullisia erityiskysymyksiä

Opetusministeriön monisteita 2008:2

# Kulttuuripalveluiden seudullisia erityiskysymyksiä

Opetusministeriön monisteita 2008:2

Maija Niskavirta  
Kulttuuriteemaryhmä  
(maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä)  
[www.maaseutupolitiikka.fi/Kulttuuri](http://www.maaseutupolitiikka.fi/Kulttuuri)



OPETUSMINISTERIÖ

*Undervisningsministeriet*

MINISTRY OF EDUCATION

*Ministère de l'Éducation*

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet

Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto / Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen

PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut>

Opetusministeriön monisteita/Undervisningsministeriets publikationer 2008:2

# Sisältö

<u>Lukijalle</u>	4
1 <u>Johdanto</u>	5
2 <u>Kulttuuripalveluiden järjestämistapoja</u>	6
3 <u>Seudulliset kulttuuripalvelut kehittämissuohjelmissa ja poliittisissa linjauksissa</u>	11
4 <u>Kulttuuripalveluiden seudulliset erityiskysymykset</u>	29
5 <u>Alueellisten toimijoiden uusi yhteiskunnallinen rooli</u>	34
6 <u>Seudullisten kulttuuripalveluiden järjestämisen haasteet</u>	41
7 <u>Jatkotoimenpide-ehdotuksia</u>	43

# Lukijalle

Kulttuuri on alueiden kehittämisen mahdollisuus ja voimavara. Näin todetaan mm. vuonna 2003 julkaistussa Alueiden vahvuudeksi -aluekehittämisen toimenpideohjelmassa. Valtio-neuvoston periaatepäätöksessä taide- ja taiteilijapolitiikasta esitetään yhtä lailla vaatimus sisällyttää kulttuuri erilaisiin alueellisiin kehittämisohjelmiin.

Kulttuuripalveluiden alueellisuuteen ja seudullisuuteen sisältyy monenlaisia jännitteitä. Kuntien vaikea taloudellinen tilanne, väestön väheneminen, ikääntyvän väestön osuuden nopea kasvu sekä palvelutarpeiden muutos näkyy myös kulttuuripalveluiden järjestämisessä. Kuntaliitokset ja kunta- ja palvelurakennemuutos ovat vaikuttamassa myös kulttuuripalveluiden toteuttamistapoihin, palveluiden saatavuuteen, saavutettavuuteen sekä alueelliseen tasa-arvoon.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän kulttuurin teemaryhmä esittää Kulttuuriohjelmassaan (ilmestynyt vuonna 2005) toimenpiteitä kulttuurin seutuyhteistyö kehittämiseksi. Kulttuuriohjelmassa esitetään, että uusia kulttuurin seudullisia yhteistyömalleja seurataan ja kehitetään. Teeman toteuttamiseksi käynnistettiin asiantuntijafoorumeita, jotka keräsivät teemaan liittyvää tietoa. Seutuyhteistyötä kartoitettiin myös selvitystyöllä Kulttuuri ja seutuyhteistyö, jonka tekijäksi kutsuttiin YTM, kulttuuriyrittäjä Hilikka Wilkman. Selvityksessä pohdittiin esimerkkien avulla kulttuurin asemaa ja merkistystä alueellisessa ja seudullisessa kehittämistyössä, arvioitiin seutuyhteistyötä ja ehdotettiin uusia jatkotoimenpiteitä.

Tässä tarkastelussa pyritään löytämään vastauksia seuraaviin kysymyksiin

- Miten kulttuuripalveluiden merkitys nähdään erilaisissa kehittämisohjelmissa ja strategioissa?
- Millaista uudistamisen tarvetta kulttuuripalveluihin kohdistuu?
- Millaisen ratkaisun seudullisuus tuo kulttuuripalveluiden tarjoamiseen?
- Millaisia seudulliset palvelut ovat ja miten paikallisuus ja seudullisuus sopivat yhteen?
- Millaisen roolin kolmas sektori, yhdistykset, osuuskunnat, yritykset ja kunnat saavat?
- Mitä konkreettisia esimerkkejä on jo olemassa toimivista kulttuuripalveluiden seudullisista järjestämistavoista?

Tämä tarkastelu on jatkoa Hilikka Wilkmanin selvitykselle Kulttuuri ja seutuyhteistyö (OPM monisteita 2006). Tähän tarkasteluun on koottu erilaisissa kehittämisohjelmissa, strategioissa ja poliittisissa linjauksissa esitettyjä arvioita kulttuuripalveluiden kehittämisen haasteista ja mahdollisuuksista. Tarkastelussa nostetaan myös esiin uusia kulttuurin alueellisen ja seutuyhteistyön toteutettuja esimerkkejä, arvioidaan yhteistyömalleja ja etsitään onnistumisen mahdollisuuksia. Tarkastelu on tehty lähdeoppaan tavoin, ja siihen on koottu erilaisten toimijojen erilaisia näkemyksiä kulttuuripalveluiden seudullisesta kehittämisestä.

# 1 Johdanto

Tässä tarkastelussa tarkastellaan kulttuuripalveluita ja niiden seudullista kehittämistä:

Mitä erilaisia mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja kulttuuripalveluiden seudullisella kehittämisellä on?

Tarkastelun alkuun on koottu erilaisissa kehittämisohjelmissa, strategioissa ja poliittisissa linjauksissa esitettyjä kulttuuripalveluihin liittyviä tavoitteita sekä arvioita kulttuuripalveluiden kehittämisen mahdollisuuksista. Niissä todetaan, millaista uudistustarvetta kulttuuripalveluihin kohdistuu ja millaisen ratkaisun seudullisuus voisi tuoda kulttuuripalveluiden tarjoamiseen.

Tarkastelussa nostetaan myös esiin muutamia kulttuurin alueellisen ja seutuyhteistyön toteutettuja esimerkkejä, arvioidaan yhteistyömalleja ja etsitään onnistumisen mahdollisuuksia. Tavoitteena on esitellä malleja, jotka edesauttavat kulttuuripalvelujen ja kulttuuritoiminnan säilyttämistä ja kehittämistä (maaseutu)alueilla sekä vahvistavat kulttuurin alueellista saavutettavuutta ja saatavuutta.

Seutuyhteistyöllä tarkoitetaan tässä tarkastelussa yleisesti saman alueen kuntien yhteistyötä, usein isomman keskuksen ja pienempien ympäristökuntien kesken. Seutuyhteistyötä voi tehdä hallinnollisesti määritelty virallinen seutuyhtymä, vähemmän virallisesti nimetty kaupunkiseutu tai muutaman kunnan toiminnallinen yhteistyöalue. Seutuyhteistyöstä puhutaan joskus myös alueellisena yhteistyönä, vaikka sen sisältö on laajempi, lähinnä maakunnallinen. Tässä tarkastelussa seutuyhteistyöllä tarkoitetaan lähinnä toimijoiden, hallinnollisten ja (organisointuneiden) kulttuuritoimijoiden välistä, kuntarajat ylittävää yhteistyötä. Yhteistyön osapuolia on siis vähintään kahden kunnan alueella. (Wilkman 2006.)

Toisaalta tässä tarkastelussa on otettu mukaan myös seudullisuutta ja paikallisuutta kriittisesti arvioivia näkökulmia. Mitkä kulttuuripalvelut ovat vahvasti paikallisia tai lähipalveluita ja mitkä palvelut puolestaan mahdollista toteuttaa seudullisena? Mitä erityispiirteitä kulttuuripalveluista käytävä keskustelu saa esimerkiksi maaseutukontekstissa? Paikallisuus ja seudullisuus tuovat palvelujen tarjoamiseen haasteellisen ulottuvuuden. Lisäksi kolmannen sektorin ja kulttuuriyrittäjien rooli kulttuuripalveluiden tarjoajana on vielä selkiytymätön. Tarkastelussa tuodaan esiin muutamia näkökulmia myös kolmannen sektorin roolista käytävään keskusteluun.

Tämä työpaperi on koottu eri lähteistä. Käytetty lähde on mainuttu kunkin luvun alussa. Työpaperin tarkoituksena on koota yhteen kulttuuripalvelujen järjestämisestä käytävää keskustelua sekä keskeisiä kehittämisohjelmia, linjauksia ja esimerkkejä kulttuuripalveluiden seudullisesta toteuttamisesta. Työpaperi innoittakoon sen lukijoita löytämään uusia ratkaisuja kulttuuripalveluiden alalla sekä vastaamaan yhteiskunnassamme tapahtuviin muutoksiin ennakkoluulottomilla ja luovilla toteuttamismalleilla.

## 2 Kulttuuripalveluiden järjestämistapoja

### 2.1 Kulttuuripalveluiden järjestäminen nykyisellään

Lähde: *Opetus- ja kulttuuripalvelujen erilaisia yhteistyöratkaisuja ja hallintomalleja*. Koonnut Jari Alasmäki. Suomen Kuntaliitto. Helsinki 2007.

Kulttuuripalvelujen käyttö yli kuntarajojen toteutuu tällä hetkellä varsinkin kulttuuri- ja taidelaitosten kohdalla. Teattereiden, orkestereiden ja museoiden palveluja käyttävät omaa sijaintikuntaa huomattavasti laajempi väestöpohja. Taidelaitosten keskeinen sijainti ja hyvä saavutettavuus ovat toiminnan kannalta oleellisia. Näiden laitosten kohdennettua toimintaa kuten taidekasvatus tai yhteistyö esim. koulujen ja sosiaali- ja terveystieteiden kanssa rajoittuu nyt tavallisemmin omaan kuntaan. Taidelaitosten alueellisen toiminnan lisäämistä tulisi eri keinoin tukea.

Kulttuuripalveluissa yhteistyö muiden tahojen kesken on tärkeää. Kunta on mahdollista- ja, yhteensaattaja ja koordinoija, mutta varsinaisen kulttuuritoiminnan järjestämisen hoitaa varsinkin pienissä kunnissa joku ulkopuolinen taho (yhteisö, yritys, osuuskunta, taideoppilaitos...). Joissain tapauksissa kunta ostaa koko yleisen kulttuuritoimen ulkopuolisilta. Museopalvelut saatetaan hoitaa kotiseutuyhdistyksen tai säätiön toimesta, jolloin kunta antaa avustusta/solmii sopimusta toiminnan ylläpitämisestä.

Lähde: Keltti, Pia: *Kuntien kulttuuritoimen virat 1990-luvulla. Kunnalliseen henkilörekisteriin perustuva selvitys kuntien kulttuuritoimen virkojen määrän muutoksista vuosina 1992, 1996 ja 1999*. Suomen kuntaliitto. Helsinki 2001.

Kuntaliiton teettämän selvityksen mukaan kuntien kulttuuritoiminta on 1990-luvulla muuttunut niin olennaisesti, että ei ole riittävää tarkastella vain kulttuurivirkojen määrää. Muuttuneet ovat niin hallinto, tuotantotavat kuin rahoituskin. Olennaista jatkossa on selvittää, kuinka kulttuurityötä kunnissa tehdään.

Lähde: Hyyryläinen, Esa: *Palvelut, johtaminen ja kehittäminen kunnallisessa vapaa-aikatoimessa*. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 35. Vaasan yliopisto. Suomen kuntaliitto. Helsinki 2002. Verkkajulkaisu: <http://www.kunnat.net/attachment.asp?path=1;29;348;31540;4980;5042;41659;51836>

Myös KuntaSuomi 2004 -tutkimusohjelman yhtenä osiona tutkittiin kuntien kulttuuritoimintaa 47 kunnassa. Kulttuuritoimi oli tutkimuskohteena osana kunnallisen vapaa-aikatoimi-

men kokonaisuutta. Kyselytutkimuksessa selvitettiin mm. eri kulttuuripalvelujen tarjonnan vaihtelua kunnissa, eri tuotantotapoja sekä kulttuuritoimen ohjausta ja johtamista. Kulttuuripalvelujen järjestämisessä esimerkiksi ostopalveluita käytti noin puolet kunnista.

Lähde: Lovio, Maisa; Stürmer, Ditte; Selkee, Johanna: *Arjen kulttuuria – tietoa kuntien kulttuuritoiminnasta*. Suomen kuntaliitto. Helsinki 2004.

Kuntaliiton kartoitus perustui vuoden 2003 loppupuolella lomakekyselyllä kerättyyn aineistoon, joka antaa kuntien kulttuuritoiminnasta yleiskuvan. Tulosten mukaan kuntien kulttuuritoiminta vaihtelee paljon, se on monipuolista ja rikasta. Teatteria on lähes kaikissa kunnissa ja paljon on myös mahdollisuuksia erilaisiin musiikkiharrastuksiin kuten kuorossa laulamiseen tai bändissä soittamiseen. Taiteen perusopetusta voi saada melkein kaikissa kunnissa, samoin tutkia museoiden kokoelmia. Erilaisia kulttuuritapahtumia on myös suuressa osassa, yli 70 prosentissa kunnista. Kulttuurilajeja pidetään joka toisessa ja kulttuurialan EU-hanke on joka neljännessä kunnassa. Elokuvateatteri tai -näytäntöjä on 42 prosentissa kyselykuntia. Kulttuuritarjontaa on eniten suurissa kaupungeissa. Pienet kunnat järjestävät varsin yleisesti kulttuurimatkoja ja ylläpitävät kotiseutumuseoita. Näin ilmoitti tekevänsä noin 90 prosenttia pienistä kunnista.

## 2.2 Suunnitelmia kulttuuripalveluiden järjestämiseksi

Lähde: *Opetus- ja kulttuuripalvelujen monimuotoiset järjestämistavat*. Selvitys sivistystoimen palvelurakenteesta. Suomen Kuntaliitto. Helsinki 2005.

Suomen Kuntaliitto selvitti alkukesällä 2005 kyselyn avulla Manner-Suomen kunnilta sivistystoimen kehittämiseksi ja uudistamiseksi tehtyjä toimenpiteitä sekä vireillä olevia suunnitelmia. Kysely tehtiin kunta- ja palvelurakennehankkeen käynnistysvaiheessa. Kyselyllä haluttiin saada selville, millainen valmius kunnilla on vastata lähiajan haasteisiin. Kyselyyn vastasi kaikkiaan 246 kuntaa. Vastaajakunnissa asuu 70 prosenttia Suomen väestöstä. Tulokset kertovat, että kunnissa on meneillään erittäin paljon paikallisia ja alueellisia kehittämistoimia.

Vastaajia on 248, joista 65 % (160) ilmoitti, että kunnassa tuotetaan kulttuuripalveluja jo nyt vaihtoehtoisilla tavoilla esimerkiksi ylikunnallisesti, yhteistyössä eri tahojen kanssa, sopimustuotantona tms. Vaihtoehtoisilla järjestämistavoilla tuotetaan muun muassa tapahtumia (74), taidekasvatusta ja taiteen perusopetusta (57) sekä taidetoimintoja ja taidelaitosten, lähinnä museoiden ylläpitoa (57) (n=248). Yhdistysten kanssa tehdään yhteistyötä muun muassa avustustoiminnan kautta. Kuntien välinen yhteistyö voi esimerkiksi olla yhteinen kulttuurihallinto tai yhteinen tiedostustoiminta. Palveluja järjestetään vaihtoehtoisilla tavoilla niin pienissä kuin suurissakin kunnissa. Koko kulttuurisektorin palvelutuotannon organisointi useamman kunnan yhteistyönä on vielä harvinaista.

Vastaajista 39 % (96) ilmoitti vireillä olevista suunnitelmista kulttuuripalvelujen tuotanto- ja järjestämistapojen uudistamiseksi. Vastaajien esittelemät suunnitelmat on jaoteltu aiheen mukaisesti neljään ryhmään. Kysymykseen vastanneilla yleisin vireillä oleva toimenpide tuotantotavan uudistamiseksi oli hallinnollinen yhteistyö tietyn kulttuurisektorin osalta (30). Lähes yhtä paljon suunnitellaan toimia aluetason hallinnolliselle yhteistyölle esimerkiksi koko kulttuuritoimen hallinnoimiseksi alueellisesti yhteisenä (29). Tämän lisäksi kunnissa harkitaan uusia organisointitapoja yksittäisille kulttuuripalveluille sekä suunnitellaan uusia

muotoja taidekasvatuksen ja taiteen perusopetuksen järjestämiseksi. Vireillä olevia suunnitelmia kulttuuripalvelujen tuotantotapojen uudistamiseksi on erikokoisissa kunnissa.

### 2.2.1 Johtopäätökset ja kehittämissuunnat

Tällä hetkellä kulttuuripalveluja tuotetaan ja järjestetään pääsääntöisesti oman kunnan asukkailla. Koko kulttuurisektorin palvelutuotannon organisointi useamman kunnan yhteistyönä on vielä harvinaista. Kyselystä kävi ilmi, että palveluja tuotetaan vaihtoehtoisilla tavoilla nyt pääasiassa tietyn yksittäisen kulttuuripalvelun osalta. Monessa kunnassa pohditaan ja kehitetään tällä hetkellä kulttuuritoimeen liittyvien palvelujen organisointia. Kunnissa harkitaan sekä palvelujen laajempaa organisointia alueellisen yhteistyön kautta että rajatumpaa yhteistyötä tietyn kulttuurisektorin tai palvelun osalta. Kyselyn tulos kertoo siitä, että kulttuurin hallinnonalallakin on hyvin ajankohtaista pyrkiä monipuolisen ja syvemmän yhteistyön avulla löytämään uutta pohjaa kulttuuripalvelujen tuottamiseksi.

Kyselyn vastaajat määrittivät kulttuurin lähipalvelut sekä laajemmalla väestöpohjalla tuotettavat palvelut. Paikalliset olosuhteet ja kulttuuripalvelujen kuntakohtaiset ratkaisut vaikuttavat luonnollisesti vastaajien mielipiteisiin. Lähipalveluina vastaajat mainitsivat muun muassa sellaiset toiminnot, joilla voidaan katsoa olevan merkitystä yhteisön identiteetin kannalta kuten paikalliset tapahtumat, museot ja kotiseututyö. Myös erityisryhmien palvelut haluttiin pitää lähipalveluina. Samoin lasten kulttuuripalvelut luokiteltiin lähipalveluiksi.

Yhtä kuntaa laajemman väestöpohjan palveluina mainittiin erityisesti isot tapahtumat ja taidelaitosten toiminta. Molemmat palvelut vaativat runsaasti resursseja ja asiakaspohja on selvästi yksittäistä kuntaa laajempi. Taidelaitokset ja niiden toiminnan organisoiminen alueellisena yhteistyönä näkyi vastauksissa kautta linjan. Hallintopalvelujen alueellistamista tuotiin esille taas pienten ja keskisuurten kuntien vastauksissa. Vastaajia pyydettiin myös arvioimaan kulttuuripalvelujen uusien järjestämistapojen ja hallintorakenteen muutosten tuottamat vaikutukset ja hyödyt. Osa muuttuneiden toimintatapojen myötä saavutetuista tuloksista liittyy palvelujen tuottamiseen ja osa tuloksista korostaa asiakasnäkökulmaa. Taloudellisten säästöjen lisäksi vastaajat arvioivat vaikutusten näkyvän myös palvelujen saatuuden ja laadun parantumisena. Myös laajempi asiakaspohja ja infrastruktuurin hyödyntäminen koettiin hyötyinä.

Tulevaisuudessa kulttuuripalveluja tullaan kunnissa kehittämään yhä enemmän alueelliselta pohjalta. Yleisen kulttuuritoimen osalta tämä tarkoittaa palvelujen resursointia ja organisointia useamman kunnan yhteistyönä. Taidelaitosten, taideoppilaitosten ja kulttuurihankkeiden osalta tulee pohdittavaksi miten ylläpitäjäpohjaa voidaan laajentaa. Samalla palvelun tuottajat joutuvat pohtimaan ja kehittämään uusia, aidosti alueelliseksi tarkoitettuja palvelumuotoja. Hallintokuntien välinen yhteistyö on tulevaisuudessa yhä tärkeämpää. Luontevimpina yhteistyötahoina ovat opetustoimi sekä sosiaali- ja terveystoimi.

## 2.3 Kulttuuripalvelujen järjestämistapojen uudistaminen

Lähde: *Opetus- ja kulttuuripalvelujen erilaisia yhteistyöratkaisuja ja hallintomalleja.*  
Koonnut Jari Alasmäki. Suomen Kuntaliitto. Helsinki 2007.

Kulttuuripalveluissa yhteistyö muiden tahojen kesken on tärkeää. Kunta on mahdollistaja, yhteensaattaja ja koordinoija, mutta varsinaisen kulttuuritoiminnan järjestämisen hoitaa varsinkin pienissä kunnissa joku ulkopuolinen taho (yhteisö, yritys, osuuskunta, taideoppi-

laitos...). Joissain tapauksissa kunta ostaa koko yleisen kulttuuritoimen ulkopuolisilta. Mu- seopalvelut saatetaan hoitaa kotiseutuyhdistyksen tai säätiön toimesta, jolloin kunta antaa avustusta/solmii sopimusta toiminnan ylläpitämisestä. Taiteen perusopetuksen palveluja tu- lisi voida joustavasti käyttää yli kuntarajojen ja siitä on olemassa lukuisia hyviä esimerkkejä. Yhtenä ongelmana on kuitenkin, että kysyntää on moninkertaisesti tarjontaan verrattuna. Taiteen perusopetuksen kunta voi järjestää itse, yhdessä muiden kuntien kanssa taikka hank- kia ne julkiselta tai yksityiseltä yhteisöltä tai säätiöltä (TPO 4 §). Kunta voi tehdä sopimuk- sen toisen kunnan kanssa oppilaiden ottamisesta. Sopimuksessa opetuksen järjestävä kunta voi asettaa oman kunnan oppilaaksi hakeutuvat etusijalle muista kunnista tuleviin nähden. Etusija voidaan antaa enintään puolelle oppilaaksi otettavista (TPO 6 §). Oppilailta voidaan periä kohtuullisia maksuja. Koulutuksen järjestäjänä oleva kunta voi määrätä omasta kun- nasta tulevalta oppilaalta perittävän maksun erisuuruiseksi kuin muulta oppilaalta perittävän maksun. Lisäksi jos kunnat ovat tehneet sopimuksen taiteen perusopetuksen järjestämisestä, voidaan oppilasmaksut määrätä sopimusosapuolina olevien kuntien oppilaille erisuuruiseksi kuin muista kunnista tuleville oppilaille (TPO 12 §). Kuntien välisen sopimuksen sisällöstä ei ole annettu määräyksiä oppilaaksi ottoa ja oppilasmaksuja lukuun ottamatta. Siten taiteen perusopetuksen järjestämisestä aiheutuvien kustannusten jako on muutoin sopijapuolten määrättävissä. Sopimuksia laadittaessa on syytä miettiä kustannustenjako kuntien välillä siten, että se on mahdollisimman oikeudenmukainen ja selkeä.

Yleisen kulttuuritoimen palvelut, joita järjestetään tilaisuuksien, tapahtumien tai esitysten muodossa, ovat vapaasti hyödynnettävissä yli kuntarajojen. Kohdennettu toiminta kuten kurssit ja avustukset tai kulttuuritoimijoiden tukeminen suunnataan oman kunnan asuk- kaille.

### Yhteistyön tavoitteita

- palveluiden turvaaminen
- palveluiden monipuolisuuden ja laadun varmistaminen
- olemassa olevien resurssien (infran, osaamisen, eurojen) monipuolinen hyödyntäminen
- ammattiosaamisen varmistaminen ja henkilöstön mahdollisuus erikoistumiseen
- sektorin painoarvon ja volyymin kasvu
- yhteinen vastuu alueellisesti tärkeistä kulttuuri- ja taidelaitoksista

### Alueellisen yhteistyön kehittämisen kohteita

- yleisen kulttuuritoimen kokonaisuuden hoitaminen usean kunnan yhteisenä palveluna
- mallien löytäminen ja kehittäminen yhteiseen kulttuuritoimeen
- taiteen perusopetuksen yhteistyön kehittäminen
- kulttuuri- taidelaitosten rahoituspohjan laajentaminen

### Yhdessä tuotettavia palveluja

- yleinen kulttuuritoimi kaikkine ostopalveluineen (avustukset, lasten- ja nuortenkulttuuri, tapahtumat, kurssit yms.)
- taiteen perusopetus
- kulttuuri- ja taidelaitokset
- kulttuuritapahtumat sekä kulttuurin tiedotus ja markkinointi

## 2.4 Kulttuurin seutuyhteistyö

Lähde: *Kulttuuri ja seutuyhteistyö -selvitys*. Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto 2006. Kirjoittanut Hilka Wilkman.

Hilka Wilkman on tarkastellut kulttuurin seutuyhteistyötä toiminnan, kuntalaisten ja kansalaistoiminnan näkökulmasta. Tarkastelussa seutuyhteistyöllä tarkoitettiin lähinnä toimijoiden, hallinnollisten ja (organisointuneiden) kulttuuritoimijoiden välistä, kuntarajat ylittävää yhteistyötä vähintään kahden kunnan alueella. Näkökulma ei Wilkmanin tarkastelussa ollut niinkään hallinnon rakenteita ja palvelujärjestelmiä mallintava. Selvityksessä tarkasteltiin alueellista, seuduilla tehtävää yhteistyötä sekä hallinnosta (maakuntaliitot, kunnalliset seutuorganisaatiot) lähtevin ja organisoiduin esimerkein että kansalaistoiminnasta ja omaehtoisuudesta kumpuavien hankkeiden ja toimenpiteiden. Seutuyhteistyöksi Wilkman luki yleisesti saman alueen kuntien yhteistyön, usein isomman keskuksen ja pienempien ympäristökuntien kesken.

Seutuyhteistyötä voi tehdä hallinnollisesti määritelty virallinen seutuyhtymä, vähemmän virallisesti nimetty kaupunkiseutu tai muutaman kunnan toiminnallinen yhteistyöalue. Seutuyhteistyöstä puhutaan joskus myös alueellisena yhteistyönä, vaikka sen sisältö on laajempi, lähinnä maakunnallinen.

## 3 Seudulliset kulttuuripalvelut kehittämisohjelmissa ja poliittisissa linjauksissa

### 3.1 Maaseutupoliittinen erityisohjelma

Lähde: *Elinvoimainen maaseutu. Ministeriöiden vastuut ja alueellinen kehittäminen. Maaseutupoliittinen erityisohjelma 2007-2010. Sisäasiainministeriön julkaisu 19/2007. Helsinki 2007.*

#### Palveluiden järjestäminen maaseudulla

Maaseutupoliittisen erityisohjelman 2007–2010 mukaan maaseutukulttuuri moninaistuu ja matkailuun sekä muihin palveluihin liitettynä se luo yhä enemmän työtä, yrittäjyyttä ja rahavirtoja maaseudulle. Asumisen, kulttuurin ja uudelleen lähelle tulevien palveluiden kautta maaseutu näyttäytyy yhä useammalle elinvoimaisena ja vetovoimaisena alueena.

Uusilla tavoitteilla, ratkaisuilla, järjestelyillä ja organisoitumisilla saadaan aikaan uusia toimintamahdollisuuksia. Välttämätön, joskaan ei riittävä, ehto on maaseudun asukkaiden lisääntyvä vastuunotto alueensa kehittämisestä, mihin samalla sisältyy suuri vaikuttamismahdollisuus. Jatkuva olosuhteiden muutos edellyttää uusien, voimia kokoavien mekanismien aikaansaamista. Maaseudun toiminnallisten ja organisatoristen rakenteiden uusiminen on välttämätöntä.

#### Yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin yhteistyö palvelutuotannossa

Maaseutupolitiikka tarvitsisi tuekseen enemmän rakentavaa julkista keskustelua. Usein maatalous ja maatalouden raskas hallinto vie niitä resursseja, joita tarvittaisiin myös maaseudun kehittämiseen. Parantamista on myös maakuntien ja kansalaistoimijoiden osallistumisessa maaseudun kehitystyöhön. Viime vuosina yhdistysten yhteiskunnallinen rooli on kaventunut tiukentuneiden kilpailusäädösten ja muuttuneiden verotustulkintojen seurauksena. Yhdistykset itse ovat myös kaventaneet rooliaan keskittämällä toimintoja suurempiin yksiköihin ja keskuksiin, jolloin paikalliset aktiviteetit ovat vähentyneet. Tulevien vuosien suuri haaste on kääntää kehitys päinvastaiseen suuntaan.

Palvelujen järjestäminen ja elinkeinojen jatkuvuuden turvaaminen ovat väestön ikääntymisen takia erittäin suuria haasteita harvaan asutulla maaseudulla. Palvelusektoria uudistamalla kehitetään sekä palvelujen saatavuutta että maaseudun elinkeinorakennetta. Yksityisen palvelutuotannon, julkisten toimijoiden ja kolmannen sektorin toimintaedellytyksiä on parannettava ja yhteistyötä lisäävä maaseudun palveluiden tuotannossa. Kasvavia pal-

velualoja ovat erityisesti hyvinvointi- ja hoivapalvelut sekä matkailu-, kulttuuri-, luonto- ja maisemapalvelut.

### Yhteisöllisyys ja sopimuksellisuus

Elinkeinojen ja työn uudistamisen yhtenä välineenä on yhteisöllisyyden ja sopimuksellisuuden lisääminen. Sopimuksellisuudella tarkoitetaan työn ja hyödykkeiden välitysmekanismia, jonka avulla nostetaan työn ja toimeentulon lähteitä käytännössä toteutettaviksi. Maaseutusopimusjärjestelmän valmistelu ja käyttöönotto on yksi maaseutupoliittisen erityisohjelman 2005–2006 päätöksistä. Sopimusjärjestelmää ei kuitenkaan vielä ole otettu käyttöön siinä mitassa kuin edellisessä erityisohjelmassa on päätetty. Erityisesti käynnistyneen kunta- ja palvelurakennemuutoksen myötä sopimuksellisuutta tarvitaan varmistamaan palvelujen tarjontaa ja kokoamaan yksittäisiä työmahdollisuuksia työpaikoiksi tai yrityksiksi.

### Matkailun yhteys kulttuuripalveluihin

Myöskin matkailulla on yhteyksiä maaseudun kulttuuripalveluiden järjestämiseen. Matkailu maaseudulla on vähitellen saanut yhä merkittävämpiä ja moninaisempia muotoja ja siinä piilee vielä paljon hyödyntämättömiä resursseja. Erityisesti luontoon perustuvaa matkailua ja virkistystoimintaa voidaan lisätä merkittävästi. Teemamatkailun kehittäminen ja yritysten verkostoituminen tuovat tulosta, samoin kuin jo rakennettujen suurten matkailukeskusten monipuolinen hyödyntäminen. Matkailun mahdollisuuksien hyödyntäminen maaseudun kehittämisessä voi luoda tuhansia uusia, paikallisia työpaikkoja. Matkailu elinkeinona näyttää suuntaa maaseudun uudelle elinkeinolliselle roolille, palvelujen maaseudulle. Valtakunnallisen matkailustrategian painopistealue 'teemapohjaisten tuotteiden ja palveluiden kehittäminen' on maaseudun näkökulmasta merkittävä.

Lähivuosina kehittämistyötä suunnataan erityisesti lihasvoimalla liikkumiseen perustuvien teema- ja aktiviteettituotteiden verkostomaiseen kehittämiseen ja tuotteiden saattamiseen kansainvälisille markkinoille. Toinen lähivuosien haaste on luoda mahdollisimman monelle kylän asukkaalle hyötyä ja toimeentuloa tuovaan kylämatkailuun koko maan kattava kehittämisverkosto. Horisontaalisia painopisteitä matkailun kehittämisessä ovat tuotekehitystyö, myynti ja markkinointi, osaamisen kehittäminen sekä laadunhallinta ja ympäristö. Puhdas luonto ja kulttuuriympäristö hyödynnetään maaseudun hyvinvointiin ja vetovoimaan vaikuttavana tekijänä matkailussa ja maaseudulla asumisessa.

### Maaseutupoliitiikan erityisohjelmassa esitetyt toimenpiteet:

(1) Perustetaan YTR:n alaisuuteen työryhmä edistämään maaseudun paikallisten palvelujen ja kehittämistoiminnan järjestämistä sopimuksellisin keinoin paikallisten yritysten ja yhteisöjen kanssa. Työryhmä kokoaa yhteen kokemukset sopimuksellisuudesta tehdyistä tutkimuksista ja pilottihankkeista sekä lisää hallinnon valmiuksia ja menettelytapoja sopimustoiminnassa. (YTR, MMM, TM, STM, YM, VM, OPM)

(4) Yritysten julkisissa neuvonta- ja rahoituspalveluissa painotetaan palveluyrittäjyyden lisäämistä sekä maaseudun palvelujen ja tuotannon uusia organisoitumismuotoja, kuten yhdistelmäpalveluja. (KTM, TM, MMM, TE-keskukset)

(18) Matkailun edistämisen painopisteiden (tuotekehitystyö, myynti ja markkinointi, osaamisen kehittäminen sekä laadun hallinta ja ympäristö) lisäksi kehitetään hyvinvointimatkailua ja siihen

## Kulttuuriala maaseudun kehittämisen mahdollisuutena

Maaseudulla on paljon osaamista, jota ei tunnisteta tai jota hyödynnetään vain paikallisesti. Maaseudun asukkailla on erityisesti käytäntöön liittyvää tietoa ja osaamista. Muu maaseudun tunnistamaton osaaminen koskee erityisesti kulttuurialaa. Maaseudun kehittäminen luovan talouden ja kulttuurituotannon ympäristönä on nopeasti kasvava alue. Maaseudun kulttuuritapahtumia ja taiteen eri alojen harrastustoimintaa ei tule jättää markkinavoimien tai paikallistason satunnaisten talkootöiden ja rahoitusmuotojen varaan, vaan niistä tulee huolehtia kansallisilla toimenpiteillä vahvistamalla maaseudulla toimivia kulttuuri- ja taideorganisaatioita. Arjen luovuuden ja kulttuurisuuden kehittäminen sekä taiteen soveltava käyttö ovat tärkeitä sosiaalisten innovaatioiden lähteitä ja alueita. Ne lisäävät ihmisten hyvinvointia sekä tarjoavat uudentyyppisiä työ- ja yrittäjyysmahdollisuuksia taiteenalojen ammattilaisille ja luovasta työstä ja toiminnasta kiinnostuneille.

## Keinot uudet osaamisen luomiseksi

Maaseudulla olevan luovuuden ja osaamisen hyödyntäminen edellyttää vuorovaikutteisuuden lisäämistä ja innovaatiojärjestelmien kehittämistä. Tarvitaan julkisia panostuksia tietoyhteiskunnan infrastruktuuriin ja maanlaajuiseen palveluverkostoon. Maaseudulla on turvattava opiskelumahdollisuuksien saatavuus sekä oppilaitosten ja korkeakoulujen toimiva valtakunnallinen ja alueellinen yhteistyö. Kirjastoja kehitetään oppimisympäristöinä ja monipalvelukeskuksina. Kirjastojen tietojärjestelmät ja tietokannat ajantasaisesti ja kirjastoihin luodaan suotuisat olosuhteet verkko-opiskelulle.

## Palvelujen saatavuus ja saavutettavuus

Kunta- ja palvelurakennemuutoksen tarjoamat mahdollisuudet on hyödynnettävä niin, että harvaan asutun maaseudun asukkaiden palvelujen saatavuus turvataan. Maaseudun palvelurakenteita vahvistetaan kunta- ja palvelurakennemuutoksen yhteydessä palvelujen määrän, laadun ja saatavuuden turvaamiseksi kaikkialla maassa.

Lähipalvelujen uudentyyppisessä toteuttamisessa tarvitaan yhä enemmän seutu- ja kylätason toimijoita sekä näiden verkostoitumista. Kuntatason rinnalla yritysten sekä kolmannen sektorin, erityisesti kylä- ja paikallisyhdistysten, merkitys lähipalveluiden organisoijina korostuu. Kolmannen sektorin yleishyödyllisen toiminnan määrittelyä täsmennetään suhteessa kilpailulainsäädännön ja verolainsäädännön uusiin tulkintoihin. Julkisen sektorin, järjestöjen ja yritysten yhteistyönä selvitetään vaihtoehtoisia toimintatapoja, palvelutuotteita, hyviä käytäntöjä, yhteistyömalleja ja tarvittavia säädösmuutoksia maaseudun palveluiden kehittämiseksi. Palveluita on kyettävä tuottamaan asuinkunnasta riippumatta taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestäväällä tavalla ja kansalaisten tasa-arvoa kunnioittaen.

## Ikääntyvän väestön vaikutus palvelutarpeeseen

Yhteiskuntapolitiikassa tarvitaan ikääntyvän väestön palvelutarjonnan tehokasta järjestämistä ja varsinkin erikoissairaanhoidon kustannusten oikeudenmukaista tasaamista muutovoitto- ja muuttotappiokuntien veronmaksajien kesken. Tavoitteena on yhteisöllisen vas-

tuunkannon ja yksityisen rahoituksen saaminen mukaan asukkaiden tarpeellisina pitämien toimintojen ja palveluiden tuottamiseen, kun julkiset varat eivät yksin kykene takaamaan näiden ylläpitoa.

### Yhteyksien merkitys maaseudun palveluiden turvaamisessa

Kattavat, nopeat ja kohtuuhintaiset tietoliikenneyhteydet ovat tärkeitä paitsi elinkeinollisesti, myös maaseudun palvelurakenteen kannalta. Monia palveluita voidaan hoitaa verkossa, mikä palvelee erityisesti harvaan asutun maaseudun asukkaita ja lisää uusien asukkaiden tulomuuttoa. Yhteyksiä on viime vuosina parannettu, mutta työtä on vielä jäljellä. Pelkkä infrastruktuuri ei myöskään riitä, vaan lisäksi tarvitaan koulutusta internetin käyttöön. Koulutus voidaan järjestää lähipalveluna salkkuun pakatun ATK-luokan avulla. Verkkopalvelujen käyttöön opastamisessa voidaan hyödyntää myös kirjastoverkon toimipaikkoja ja kirjastoautoja.

### Maaseutupolitiikan erityisohjelmassa esitetyt toimenpiteet:

(38) Selvitetään yhteiskunnan kolmen sektorin (julkinen, yksityinen ja kansalaistoimijat) suhteiden muutosta ja sen käytännön seuraamuksia, jotta maaseudulla voidaan tuottaa palveluja olosuhteiden mukaisesti soveltuvimmalla tavalla. (VN, SM, TM, STM, MMM, YTR)

(39) Pyritään turvaamaan maaseudun asukkaille valtionhallinnon palvelujen kohtuullinen saatavuus. (SM, STM, OM, VM)

(40) Ministeriöiden yhteistyönä tehdään kehitystyötä, jolla turvataan harvaan asutun maaseudun lähipalvelut mahdollisimman verrannollisella tavalla muihin palvelunsaajiin nähden. Kehitystyön kohteina ovat monipalvelupisteet, liikkuvat palvelut, sähköiset palvelut sekä monialaiseen osamiseen perustuvat palveluyksiköt. Tuetaan taloudellisesti hallintokuntien välistä yhteistyötä kehittäessä palvelukeskuksia. (STM, SM, KTM)

(45) Kirjastopalvelut säilytetään maaseudun lähipalveluina ja niitä kehitetään "Kirjaston kehittämisohjelma 2006–2010, kirjasto maaseudun ja taajamien monipalvelukeskuksena" - ohjelman mukaisesti. (OPM)

(56) Kohdistetaan erityishuomiota maaseudun lapsiperheiden tarvitsemien palveluiden järjestämisedellytyksiin vahvistamalla niiden viranhaltijoiden toimintamahdollisuuksia, jotka tarjoavat hyvinvoinnin kannalta keskeisiä kiertäviä tukipalveluita (esim. kiertävä lastensuojelutyön tekijä, kiertävä erityisopettaja jne.). (STM, OPM)

(57) Huolehditaan vanhusten ja heidän omaistensa mahdollisuuksista saada palveluiden hankintaa helpottavia keskitettyjä ohjaus- ja neuvontapalveluita. (STM) tiedotus!

### Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus

Hallitus tähdentää, että alueiden tasapainoiseksi kehittämiseksi toteutetaan keskusvetoisen aluepolitiikan rinnalla maaseutupolitiikkaa, joka tukeutuu voimakkaasti paikallisyhteisöihin, kyliin, kuntiin ja seutukuntiin. Maaseudun osaamista sekä voimavaroja ja yhteistyötä lisääviä työmuotoja vahvistetaan: kylätoimintaa, kuntayhteistyötä, seudullisia yrityspalveluja, toimintaryhmätyötä ja osaamiskeskittymiä. Kylätoiminta ja toimintaryhmätyö ovat kehittyneet pysyviksi maaseutupolitiikan välineiksi, joiden jatkuva kehittäminen kansalaistoimijoiden ja julkisen vallan yhteistyönä on tarpeellista ja tuo tulosta. Kaupunkien ja maaseudun vuorovaikutusta on lisättävä. Julkiseen hallintoon tarvitaan uusia maaseudun ja kaupungin vuorovaikutusta tukevia työmuotoja. Samalla yhdenmukaistetaan maaseudun ja

kaupunkien kansalaistoiminnan organisoitumista, jotta vuorovaikutus sujuu joustavammin. Lisäksi huolehditaan siitä, etteivät ohjelmien ja hankkeiden säädökset estä vuorovaikutuksen toteuttamista. Maaseudun ja kaupunkien vuorovaikutus liittyy kansalaisyhteiskunnan monipuolistumiseen. Kylä- ja kaupunginosayhdistysten vuoropuhelu johtaa käytännön hankkeisiin, joiden tuloksena kansalaiset alkavat tuottaa aineksia palvelujen organisoiminnin tapoihin, kaupunkien ja ympäristökuntien yhteistyön sisältöihin sekä paikallisen elintarviketalouden kehittämisen suuntiin silloin, kun julkinen valta ottaa huomioon kolmannen sektorin mahdollisuudet.

### **3.2 Kulttuuriohjelma. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä.**

Lähde: *Kulttuuriohjelma. Toimenpiteitä maaseudun kulttuurin toimintaedellytysten edistämiseksi vuosille 2005–2008.* Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 2/2005. Vammala 2005.

#### **Kulttuuri ja seutuyhteistyö kehittämisen laajana teemana**

Yksi kulttuuriohjelman laajoista teemoista käsittelee kulttuurin ja seutuyhteistyön kysymyksiä. Kulttuuriohjelman mukaan kulttuuripalveluiden saavutettavuuden kannalta olennaista on, miten kulttuuripalvelut ja ihmiset kohtaavat erilaisilla maaseutualueilla. Eräänä ratkaisuna tähän voisi olla seutukunnittain järjestettävät palvelut. Seutukunnat tekevät yhteistyötä monilla aloilla, joten toimintamalleja voidaan soveltaa kulttuuriin esimerkiksi kirjastopalveluista tai matkailun kehittämisestä. Seudullisen kulttuuriyhteistyön vahvistamisessa avainasemassa ovat esimerkiksi seudulliset kulttuuritapahtumat ja niiden kehittäminen. Seutuyhteistyön tulisi lähteä siitä, että löydetään yhteistyömuoto, joka turvaa pienten kuntien riittävät kulttuuripalvelut mutta joka ei synnytä päällekkäistä toimintaa niissä kunnissa, joissa toimii päätoiminen kulttuuriryöntekijä.

Seudullisen kulttuuritoimen tulee tuoda lisäarvoa kuntien kulttuuritoimintaan ja esimerkiksi juuri seudulliset kulttuurin yhdyshenkilöt voisivat ottaa tapahtumien ja toiminnan synnyttämis-, koordinointi- ja markkinointivastuuta, kun taas toteuttamisvastuuta voisi siirtää kolmannelle sektorille. Seudullisessa kulttuuritoiminnassa kolmas sektori voi olla aidosti mukana ja myös yhteistyötä elinkeinoelämän kanssa voi olla helpompi rakentaa seudullisesti. Valtakunnallisia tukia sekä kannusteita tulisi lisätä seutuyhteistyön lisäämiseksi.

*Toimenpide-ehdotus:* Seurataan uusien kulttuurin seudullisten kehittämismallien eteenpäin viemistä ja kehittämistä. (OPM, Kulttuuriteemaryhmä, Etelä-Pohjanmaan liitto, Itä-Savon kuntayhtymä)

#### **Kulttuuriohjelman toimenpidekokonaisuudet ja toimenpiteet kulttuuripalveluiden näkökulmasta**

Kulttuuriohjelman kehittämisen toimenpiteet on johdettu ohjelman viidestä toimenpidekokonaisuudesta:

- 1) Kulttuuripalvelut julkisten palveluiden näkökulmasta
- 2) Kulttuuriyrittäjyys
- 3) Kulttuurin välittäjäorganisaatiot

- 4) Omaehtoinen kulttuuritoiminta ja
- 5) Kulttuuriympäristö

Kulttuuripalveluiden kannalta ohjelman ensimmäinen toimenpidekokonaisuus on merkittävin. Toimenpidekokonaisuuteen sisältyy kuntien yleistä kulttuuritoimintaa, museoita kirjastoja, taide- ja kulttuurikasvatuspalveluita sekä vapaata sivistystyötä koskevia tavoitteita.

### Kirjasto kulttuuri-, tieto- ja toimintakeskuksena

Kirjastolaitos on muille taide- ja kulttuurilaitoksille hyvänä esimerkkinä palveluiden alueellisesta kattavuudesta. Kirjastojen rooli on laaja-alaisinta juuri maaseudulla. Pienissä kunnissa kirjastot vastaavat osittain myös kunnan kulttuuripalveluista. Myös elinikäisessä oppimisessa kirjastojen rooli korostuu maaseudulla. Kirjaston uudet aineistot ja palvelut perinteisten rinnalla: Edellytyksenä kirjastojen tietojärjestelmien ajantasaisuus ja standardien käyttö, jotta voidaan hyödyntää muiden toimijoiden verkkopalveluja. Tarjolla ovat mm. virtuaaliset ja etäväylät muiden kirjastojen aineistoon, osaamiseen ja palveluihin; lisensoitu digitaalinen aineisto; oma sisältötuotanto esim. kotiseutuaineistot ja alueelliset tietokannat; vuorovaikutteiset, personoidut, segmentoidut palvelut; sähköinen asiointi; foorumit; osallistuminen ja tietämyksen jakaminen sekä kirjastopalvelujen käyttö asiakkaiden laitteilta. Alueellinen yhteistyö pienen maaseutukirjaston avuksi: Yli 80 % kuntien kirjastosta on muodostanut seudullisen kirjastokimpan, jossa on yhteinen tietojärjestelmä. Tämä lisää kirjojen ja tiedon yhteiskäyttöä alueella. Verkostoitumisen lisäksi haasteena kuljetuksen eli logistiikan alueellinen kehittäminen.

*Toimenpide-ehdotus:* Maaseudun kirjastoja kehitetään kulttuuri-, tieto- ja toimintakeskuksiksi. Toiminnan vahvistamiseksi ja uusien keskuksien perustamiseksi opetusministeriö ja Suomen Kuntaliitto laativat kehittämissuunnitelman. (OPM, Suomen Kuntaliitto, lääninhallitukset, kunnat, maakuntakirjastot, kirjastokimpat, kyläyhdistykset) Maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa oleva esitys.

### Taide- ja kulttuurikasvatuspalvelut

Kulttuurin hyvinvointinäkökulmasta on tärkeää tunnistaa eri ikäryhmien ja erityisryhmien tarpeet. Lasten ja nuorten hyvinvointia voidaan edistää turvaamalla taidekasvatus ja taiteen perusopetus eri taidealoilla sekä vahvistamalla nuorison parissa tehtävää kulttuurityötä. Myös eläkkeelle siirtyvät suuret ikäluokat, joiden merkitys kulttuuripalvelujen käyttäjänä tulee korostumaan, ovat tulevaisuudessa entistä vaativampi kulttuuripalvelujen kuluttajaryhmä. Työikäisten hyvinvointia voidaan edistää vahvistamalla kulttuurin yhteyttä sosiaali- ja terveysalaan sekä kehittämällä kulttuurisia hyvinvointipalveluja- ja tuotteita, joista esim. Etelä-Pohjanmaan maakunnan alueella on kokemusta. Luovuuden ja kulttuurikasvatuksen edistäminen innovatiivisesti kasvatuksessa, koulutuksessa ja kulttuurissa edellyttää uudenlaista yhteistyötä eri hallintokuntien ja yhteistyötahojen sisällä ja välillä. Luovuus ja kulttuuri -kärkihankkeen keskeisenä tavoitteena on tutkia uusien innovaatioiden mahdollisuuksia kasvatuksen, koulutuksen ja kulttuurin rakenteissa. Tavoitteena on myös edistää eri hallintokuntien välisen kumppanuuden syntymistä, osaamisen, yhteistyön ja resurssien keskittämistä. Näin tavoitetaan synergiaetuja ja luodaan uusia toimintamalleja.

Opetusministeriö on yhdessä opetushallituksen kanssa käynnistänyt luovuus- ja kulttuurikasvatusstrategia -työn. Tavoitteena on yhdistää kaikki koulun ympärillä toimivat kult-

tuuritahot (mm. kirjastot, teatterit, musiikki ja kuvataidelaitokset, orkesterit, elokuva-ala, tanssi ja yksityiset taiteilijat sekä museot ja taidegalleriat) yhteistyöhön koulujen kanssa tarkoituksena kehittää taidekasvatusta ja yleensä luovuus- ja kulttuurikasvatusta. Myös taiteen perusopetuksen ja yleissivistävän koulutuksen toiminnallista yhteistyötä kehitetään. Tavoitteena on saada kulttuuripalvelut kaikkien saataville paikasta riippumatta mm. digitaalinen opetusmateriaali, nuorten työpajat, kuljetukset, jne. Luovuuden ja kulttuurikasvatuksen edistämisen keinona on innovatiivinen työ, jolle on ominaista paikallisten toimijoiden haastaminen kehitystyöhön kasvatuksen, koulutuksen ja kulttuurin sekä hallinnon ja talouden rakenteissa. Hankkeen avulla tähdätään erilaisten asiantuntijuuksien kohtaamiseen ja moniammatillisuuteen.

*Toimenpide-ehdotus:* Opetusministeriön ja opetushallituksen luovuus- ja kulttuurikasvatusstrategia -työ yhdistää kaikki koulun ympärillä toimivat kulttuuritahot (mm. kirjastot, teatterit, musiikki- ja kuvataidelaitokset, orkesterit, elokuva-ala, tanssi ja yksityiset taiteilijat sekä museot ja taidegalleriat) yhteistyöhön koulujen kanssa tarkoituksena kehittää taidekasvatusta ja yleensä luovuus- ja kulttuurikasvatusta. Tavoitteena on saada kulttuuripalvelut kaikkien saataville paikasta riippumatta mm. digitaalinen opetusmateriaali, nuorten työpajat, kuljetukset, jne. (OPM, OPH, Lähde-hanke, Kulttuuriteemaryhmä)

### Vapaan sivistystyön toimijat

Vapaalla sivistystyöllä tarkoitetaan kansanopistojen, kansalaisopistojen ja työväenopistojen sekä sivistysliittojen ja niiden opintokeskusten järjestämää kansansivistystyötä ja aikuiskoulutusta. Opintojen tarkoitus on elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta vastata kansalaisten omiin tietojen ja taitojen tarpeisiin, tarjota aiheita, joita he omalla vapaa-ajallaan haluavat opiskella. Opintoja kutsutaankin vapaatavoitteisiksi erotuksena tutkintotavoitteisista. Laki vapaasta sivistystyöstä määrittelee toiminnan tarkoituksen ja oppilaitosten valtionosuuden. Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö on vuonna 1969 perustettu vapaan sivistystyön alan kattojärjestö. Sen jäseniä ovat Kansalais- ja työväenopistojen liitto, Suomen Kansanopistoyhdistys, yksitoista opintokeskuksia ylläpitävää sivistysliittoa sekä Kansanvalistusseura ja Svenska Folkskolans Vänner. Järjestö pyrkii vahvistamaan vapaan sivistystyön asemaa ja toimintaedellytyksiä. Tätä varten se tekee aloitteita, toteuttaa kehittämishankkeita ja toimii asiantuntijana aikuiskasvatuksen ja vapaan sivistystyön kysymyksissä sekä julkaisee vapaata sivistystyötä koskevaa materiaalia. Järjestö myös pitää yhteyttä sivistystyön järjestöjen kesken tiedottamalla verkkosivuilla sekä järjestämällä keskustelutilaisuuksia ja seminaareja. ([www.vsy.fi](http://www.vsy.fi))

Kansanopisto on aikuisoppilaitos, jonka opetustarjonta on korkeatasoista ja monipuolista. Opetus jakautuu linjoihin ja kursseihin. Kansanopistot ovat luonteeltaan sisäoppilaitoksia: opiskelu, asuminen ja vapaa-aika ryhtyvät mielekkääksi kokonaisuudeksi. Opiskelu kansanopistossa on kokonaisvaltaista: teorian ohella korostuu käytäntö, opiskelun ohella elämä, tiedollisten tavoitteiden ohella tunne-elämä. Tämän päivän kansanopisto haluaa kehittää yksilön persoonallisuutta, kasvattaa hänen tietoisuuttaan, kriittisyyttään ja vastuutaan yhteiskunnan jäsenenä sekä antaa hänelle vaihtoehtoja oman elämänsä hallintaan. (<http://www.kansanopistot.fi/>)

Kansalaisopistoilla on suuri rooli maaseudun kulttuuritoiminnan kehittäjänä. Lukumäärällisesti suurin osa kansalaisopistoista sijaitsee maaseudulla, ja valtaosa kansalaisopistojen opetuksesta ja ohjauksesta keskittyy taide- ja taitoaineisiin. Kansalaisopistojen opetus jakautui valtakunnallisesti vuonna 2003 seuraavasti: Taito- ja taideaineet 57,4 %, Kielet 16,8 %, Liikunta ja terveys 10,3 %, Tietotekniikka 6,7 %. Muitten aineitten osuus koko-

naistuntimäärästä vaihteli 0,1–2,2 prosentin välillä. Kaikki kansalaisopistoissa järjestettävä koulutus ja harrastustoiminta koituu alueen hyödyksi. Maaseudulla kansalaisopisto voi olla ainoa aikuisille opetusta ja ohjausta tarjoava oppilaitos. Kansalaisopiston opetustarjonta lähtee aina paikallisista tarpeista käsin. Opisto voi toimia myös alueensa kehittäjäorganisaationa. Suomalaisen kansalaisopistojärjestelmän laajeneminen maanlaajuiseksi verkostoksi 1960–1970-luvuilla oli mahdollista valtion mittavan tuen turvin. Vuonna 1992 järjestelmän rahoitusperusteet muutettiin kustannusperusteisesta tuntiperusteiseksi. Samaan aikaan kun toiminnallinen vapaus tuli liki rajattomaksi maa ajautui lamaan. Etenkin maaseudulla opistojen on ollut vaikeata korvata pienentyntä valtionosuuttaan kurssimaksujen nostamisella tai tulojen hankkimisella myyntikursseilla. Säästöt on otettu yleensä karsimalla päätoimista henkilöstöä eikä kurssitoimintaa supistamalla. Suuri toimintavapaus ja pienet henkilöstöresurssit on kuitenkin hankala yhdistelmä, ja opistojen opetusohjelmat ovat säilyneetkin melko perinteisillä linjoilla lisääntyneestä vapaudesta huolimatta.

Mikäli kansalaisopisto-opetus nähdään ensisijaisesti yksilön vapaatavoitteisena itsensä kehittämisenä, tätä ei liioin välttämättä nähdä asiana, jota kuntien tulisi rahallisesti tukea. Mutta myös kansalaisopistojen on sopeuduttava etenkin pienissä kunnissa tiukkaan talouteen ja sen realiteetteihin. Voisiko kansalaisopisto olla yhtenä toimijana tavoitteellisesti kehittämässä aluettaan nykyistä enemmän? Näinhän se voisi turvata paremmin myös oman toimintaympäristönsä. Kansalaisopiston opiskelijat kokoontuvat opiskelemaan vapaasta tahdostaan itselleen mieluisia asioita yhdessä toisten kanssa, eli lähtökohta ainakin on hyvä. Kansalaisopistoon ei ole pääsyvaatimuksia tai rajoituksia iän suhteen, joten se etenkin maaseudulla kokoaa yhteen hyvinkin kirjavan joukon alueen asukkaita.

Voitaisiinko kansalaisopistojen perinteinen vahvuus, eli taide- ja taitoaineet valjastaa aluekehittämiseen mukaan? Valtakunnallisesti ajatellen kansalaisopistot olisivat hyvä organisaatio tällaiseen toimintaan, koska opisto toimii jokaisella paikkakunnalla toisin kuin esimerkiksi toisen asteen oppilaitokset. Perinteisesti kansalaisopistojen ohjelmaan ovat kuuluneet myös yhteiskunnalliset aineet, uutena opetusalanana mukaan on tullut tietotekniikan opetus ja sen myötä virtuaalikurssit. Vakiintuneena organisaationa kansalaisopiston kehittämistoiminta voisi olla oleellisesti tehokkaampaa kuin yksittäisillä hankkeilla toteutettuna. Kansalaisopisto kerää jo nyt pariinsa alueensa luovat voimat – voitaisiinko nämä voimat valjastaa tietoisesti luomaan maaseudun tulevaisuutta?

*Toimenpide-ehdotus:* Selvitetään kansalaisopistojen mahdollisuudet toimia maaseudun kulttuuritoiminnan kehittäjinä, ja erityisesti selvitetään kirjastojen kulttuuriin liittyvien toimintojen yhteistyön kehittäminen. (Kulttuuriteemaryhmä, KTOL, OPM)”

### Kulttuuri- ja hyvinvointipalvelujen tuottaminen kulttuuriyrittäjyyden näkökulmasta

Toisessa kulttuuriohjelman toimenpidekokonaisuudessa, eli kulttuuriyrittäjyyden toimenpidekokonaisuudessa on myös aineksia kulttuuripalveluiden kehittämiseksi. Ajatus kulttuurin välittämisestä kaikille tasapuolisesti voidaan heijastaa monipuolisesti kulttuuriyrittäjyydessä. Kuvataiteilijat, muusikot, käsityöläiset, tanssijat, näyttelijät voivat tarjota kulttuuriosaamistaan hyvinvointipalveluiden tuottajina, joko suoraan tai välittäjäorganisaatioiden kautta. Perinteisten liikuntaan perustuvien työhyvinvointipalvelujen rinnalla voidaan ryhtyä tarjoamaan kulttuuri-TYKY-tuotteita esimerkiksi luovien työpajojen muodossa. Työntekijöiden toimintakyvyn ylläpitäminen kohoavan eläkeiän paineessa on eurooppalaisittain erittäin tärkeä haaste. Myös eläköityneen väestön mahdollisuus säilyttää elinvoimansa hyödyntämällä kulttuuripalveluita on ajankohtainen kehittämisen tavoite. Joten kulttuuriyrittäjille

tarjoutuu mahdollisuus tuottaa räätälöityjä kulttuuriaktiiviteetteja ostopalveluina hoivakotien ja vanhusten palvelukeskusten tarpeisiin.

### **3.3 Alueiden vahvuudeksi. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan aluekehittämisen toimenpideohjelma.**

Lähde: *Alueiden vahvuudeksi. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan aluekehittämisen toimenpideohjelma - linjauksia ja painopisteitä vuosille 2003–2013.* Opetusministeriön julkaisuja 2003:22.

#### Taide ja kulttuuri - strateginen linjaus

Kannustetaan kuntia alueellisen yhteistyön tehostamiseen kulttuuripalvelujen tarjonnan ja osallistumismahdollisuuksien lisäämiseksi.

#### Kirjastotoimen strategiset linjaukset

- Suoritetaan kirjastopalvelujen valtakunnallinen arviointi osana peruspalvelujen arviointia.
- Tuetaan paikallisia kirjastopalveluja edistämällä kansallisen kirjastoverkon toimivuutta ja luomalla uusia keskitetyksi ja hajautetusti tuotettuja palveluita kaikkien käyttöön.

#### Kulttuurinen tietoyhteiskunta - kehittämistarpeet

Opetusministeriön Kulttuurisen tietoyhteiskuntastrategian 2010 lähtökohtana on, että kulttuuripalvelujen tulee olla kaikkien kansalaisten saatavilla alueesta riippumatta. Kansallisissa linjauksissa nopea tietoliikenne ja tietoinfrastruktuuri ovat pitkään olleet varsin keskeisellä sijalla. Tietoyhteiskunnan kulttuuripalveluihin sisältyvät muun muassa yleisten ja tieteellisten kirjastojen virtuaaliset kirjastopalvelut tietokantoinen, taidelaitosten verkkopalvelut ja musiikkiäänitteiden verkkopalvelu. Kulttuurisen tietoyhteiskunnan sisältöalan alueellinen kehittäminen on kytkeytynyt tiiviisti laajempaan aluekehitykseen. Sisältöalan tukitoimintaa harjoitetaan paljon alueellisten tukimuotojen ja kehitystoimien kautta. Sisältöalalla on ladattu monilla alueilla myös laajempia aluepoliittisia odotuksia kuten - alueellinen hyvinvointi (kulttuuriset peruspalvelut), - alueellinen kilpailukyky (kulttuurisidonnainen yritystoiminta), sekä - alueellisten kehittämistoimien ja rahoitusvälineiden hyödyntäminen (EU-varat). Kansalaisten ja yksittäisten kuluttajien kannalta viestintävälineiden ja tietoverkkojen palvelut tulee kehittää sellaisiksi, että ne voidaan ottaa tehokkaaseen käyttöön monenlaisten kulttuuripalvelujen kohdalla. Oman huomionsa ansaitsevat eri alueiden omaleimaiset kulttuuripiirteet, joiden säilyttäminen ja tukeminen rikastuttavat osaltaan kansallista kulttuuria ja vahvistavat sen elinvoimaa kaupallisen yhtenäiskulttuurin paineessa.

Kulttuurisen tietoyhteiskuntastrategian 2010 toimenpideohjelman toimialoittaisissa painotuksissa erääksi keskeiseksi linjaukseksi nousee kulttuurisen tietoyhteiskunnan alueellinen kehittäminen yhdessä kulttuurisidonnaisen yritys- ja palvelutoiminnan kanssa. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisotoimessa korostuu saavutettujen käytäntöjen levittämisen merkitys, kestäväan kehitykseen tähtäävien kulttuurisektorin toimijoiden ohjaus- ja koulutustoiminta, tietoyhteiskuntavalmiuksien ja sisältötuotannon kehittäminen sekä verkostoituminen ja yhteistyö. Palvelujen tarjonta pyritään saattamaan mahdollisimman kattavaksi ja vaivattomasti saavutettavaksi.

## Liikunnan peruspalveluiden strategiset linjaukset

- Edistetään yhteistoimintaa julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kesken tarkoituksenmukaisen liikuntapalvelutarjonnan järjestämiseksi alueella.
- Ylläpidetään valtakunnalliseen ja alueelliseen (maakuntataso) vertailuun soveltuvaa peruspalvelujen saatavuuden ja tasa-arvon seurantarjestelmää.

## 3.4 Taide- ja taiteilijapoliittinen periaatepäätös

Lähde: *Valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta*. Opetusministeriön julkaisuja 2003:20.

### Tavoitteet

#### Palveluiden saavutettavuus ja elinympäristö

8. Opetusministeriö laatii toimenpideohjelman kulttuurin saavutettavuuden lisäämiseksi julkisissa taide- ja kulttuurilaitoksissa. Opetusministeriö organisoii vammaiskulttuurin edistämistoimet valtionhallinnossa. Alueen oman kulttuuritoiminnan edellytyksiä parannetaan.

9. Luovan hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisessa korostuu julkisen sektorin yhteinen vastuu edellytysten luomisesta kansalaisten kulttuurisille peruspalveluille. Tämä edellyttää, että

- Taidelaitosverkon toiminnan ja sen kehittämisen edellytyksiä vahvistetaan. Laitosten kehittämistyön osana tehostetaan palvelujen tavoitettavuutta niin alueellisesti kuin myös erilaisille yleisöille, eri ikäluokille ja erityisryhmille. Lisäksi edistetään taidelaitosten sekä niiden ulkopuolisen kentän ja kulttuuritapahtumien vuorovaikutusta ja tavoitteellista yhteistyötä. Tuetaan tähän liittyviä pilotti-hankkeita ja erilaisten hyvien toimintakäytäntöjen leviämistä.
- Valtionosuusjärjestelmän ulkopuolisen taiteen kentän toimintaedellytyksiä tuetaan ja vahvistetaan. Tämän kentän eri alojen taidetoiminta sekä monitaiteellinen ja ryhmämuotoinen taiteellinen työskentely laajentaa kulttuuripalvelujen alaa ja muotoja. Monipuolisten taiteellisten lähtökohtien turvaaminen edellyttää taiteilijoiden ja taiteilijaryhmien kotimaisen ja kansainvälisen liikkuvuuden tukemista.

10. On tärkeää pyrkiä edelleen vahvistamaan kansalaisten tosiasiallisia mahdollisuuksia vaikuttaa omaa ympäristöään koskeviin ratkaisuihin. Tulee kehittää keinoja systemaattisempaan arkkitehtuurin ja rakennetun ympäristön arkkitehtonisen laadun arviointiin. Arvioinnin tulee lähteä laajasti hyvän kulttuurielämän näkökulmasta. Eri alojen lainsäädännön valmistelussa tulee ympäristövaikutusten arviointiin sisällyttää myös säädösten vaikutus elinympäristön arkkitehtoniseen laatuun.

### Taiteen edistäminen

32. Jotta taide voi parhaiten toimia luovan hyvinvointiyhteiskunnan kehittämisessä, tulee sen taloudellisista perusedellytyksistä huolehtia. Taide- ja muussa yhteiskuntapolitiikassa tulee panostaa taiteelliseen luovuuteen ja sen innovatiiviseen, yksilöä ja yhteisöä kehittävään rooliin sekä taiteen laajaan saatavuuteen.

33. Valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittisen periaatepäätöksen mukaisesti päämääränä on vastaava kansainvälinen edelläkävijäasema yhteiskunnallisen innovaatioresurssin luomi-

nessa kuin tieteessä. Tavoitteena on siirtää taidelaitosten lakisääteisiä valtionosuuksia nykyistä enemmän budjettivaroin katettavaksi.

34. On tärkeää kehittää julkisen sektorin ja yksityisen sektorin monipuolista yhteistyötä ja verkostoitumista taiteen edistämiseksi. Näin on mahdollista tuottaa monenlaisia etuja:

- taiteen kentän toimijoiden ja rahoittajien kesken;
- eri rahoittajatahojen eli julkisen vallan, elinkeinoelämän ja säätiökentän kesken;
- round-table -tyyppisenä verkostoitumisena, joka voisi olla luonteva tapa tuottaa luovaa julkisen/ yksityisen -kumppanuusajattelua
- foorumeina myös yritysten ja yksityisten kansalaisten lisääntyvälle osallistumishalukkuudelle ja kansalaisyhteiskunnan aktiviteeteille.

Opetusministeriö selvittää milloin julkisen vallan on tarpeen toimia tällaisen verkostoitumisen aloitteentekijänä.

### 3.5 Valtioneuvoston periaatepäätös palvelustrategiasta

Lähde: *Valtioneuvoston periaatepäätös paikallisten ja alueellisten palveluiden yhteisestä strategiasta julkisten asiakaspalveluiden turvaamiseksi 2005–2010*. Valtioneuvoston päätös 4.5.2005.

Keskeiset linjaukset

#### *1. Yhtenäistetään toimintatapoja palvelutuotannossa sekä mallinnetaan ja tuoteistetaan yhteisiä asiakasprosesseja*

- Täsmennetään yhteistyössä kahden tai useamman palveluntarjoajien palvelua yhtä-aikaisesti tarvitsevien asiakkaiden asiakaspalveluprosessit sekä prosessien liittymät perusrekistereihin ja palveluiden omiin taustajärjestelmiin.
- Sovitaan yhteisistä toimintatavoista näissä yhteisissä asiakasprosesseissa.

Tulos: *Toimintatapojen yhtenäistyminen ja palveluprosessien virtaviivaistuminen palvelutuotannossa.*

#### *2. Tiivistetään palveluntarjoajien välistä yhteistyötä ja verkostotoimintaa*

- Lisätään yhteispalvelupisteissä toimivien viranomaisten ja siellä tarjottavien palveluiden määrää asiakkaiden palvelutarpeiden mukaisesti.
- Huolehditaan siitä, että yhteispalvelupisteiden määrä säilyy palvelutarpeiden mukaisena erityisesti haja-asutusalueilla.
- Tarjotaan palveluita myös kirjasto- ja kauppa-autoissa, mobiilipalveluna, etäpalveluna kuvayhteyden avulla ym.
- Lisätään keskeisten palveluntarjoajien välistä jatkuvaa yhteistoimintaa ja parannetaan viranomaisten välisen yhteistoiminnan sopimusmenettelyä ja toimintatapoja.
- Sovitaan keskeisten palveluntarjoajien kesken sellaisista kustannustenjakoperiaatteista, jotka kannustavat yhteistyöhön.

Tulos: *Yhtenäisempi ja koordinoitumpi palveluverkko sekä nykyisten yhteispalveluiden monipuolistuminen ja laajempi hyödyntäminen.*

### *3. Varmistetaan palvelujen tarpeiden mukainen saatavuus eri väestöryhmille*

- Lisätään yhteisellä koulutuksella palveluhenkilöstön valmiuksia toimia kahden tai useamman palveluntuottajan yhteisten palveluprosessien opastajina erityisesti verkkopalveluissa.
- Määritellään tärkeimpien palvelukokonaisuuksien osalta niiden oikea asiakaskunta ja palvelutarpeet sekä arvioidaan jatkuvasti palveluiden kysyntää.
- Lisätään kuntalaisten kuulemista tietoverkoissa hallinnon eri tasoilla rakentamalla palveluihin palautekanavia ja tekemällä asiakastyytyväisyysmittauksia.
- Sisäasiainministeriössä valmistellaan yhteispalveluun liittyen yhteistyössä keskeisten palveluntuottajien kanssa palvelutarjonnassa noudatettavat yleiset, asiakaslähtöiset palvelukriteerit, joiden avulla voidaan määritellä palveluiden yleinen tarpeiden mukainen saatavuus ja laatu alueellisesti ja palvelukokonaisuuksittain.

*Tulos: Palveluhenkilöstön valmiuksien lisääntyminen, kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien parantuminen sekä alueellisten ja paikallisten palvelujen arviointimahdollisuuksien parantuminen.*

### *4. Käytetään hyväksi uuden teknologian mahdollisuuksia*

- Yhteen sovitetaan mahdollisuuksien mukaan eri palveluntuottajien palvelualueita ja lisätään yhteistyötä sähköisen asiainnoin tukipalveluiden käytössä.
- Keskitetään ja alueellistetaan palveluntuottajien puhelinpalveluita ja niiden välittämistä sekä pidennetään niiden käyttöaikaa palvelusta ja asiakkaiden tarpeista riippuen.
- Siirrytään käyttämään enenevässä määrin dataverkkoja hyödyntävää puhelintekniikkaa myös palveluiden tarjonnassa.

*Tulos: Yhteistyössä rakennetut palvelut ja uuden teknologian parempi hyväksikäyttö.*

### *5. Sovelletaan periaatteita myös kuntien palvelutuotantoon*

- Päätöksen piiriin kuuluu valtion alue- ja paikallishallinto. Kunnille tehdään mahdolliseksi liittyä yhteisesti noudatettaviin toimintatapoihin sekä julkisen hallinnon yhteisiin ratkaisuihin ja palveluihin.

*Tulos: Yhtenäistyneet toimintatavat ja yhteisten tuki- ym. palveluiden laaja hyödyntäminen koko julkisessa hallinnossa.*

### *6. Seuranta ja arviointi*

Sisäasiainministeriö vastaa tämän päätöksen toteuttamisen arvioinnista, joka pohjautuu lääninhallitusten peruspalvelujen arviointiin ja muihin arviointeihin sekä antaa tarvittaessa soveltamisohjeita. Päätöksen toteutumisesta raportoidaan hallinnon ja aluekehityksen ministeriryhmälle (HALKELLE) vuosien 2006 ja 2010 loppuun mennessä. HALKE raportoi päätöksen toteutumisesta tarvittaessa valtioneuvostolle.

### *7. Voimaantulo ja soveltaminen*

Tämä päätös tulee voimaan kesäkuun 2005 alusta. Päätöksen periaatteet koskevat kaikkia asiakaspalveluita tuottavia valtion virastoja ja laitoksia. Tarkoituksena on, että myös kunnat

ja niiden palveluntarjoajat ottavat tämän strategian periaatteet huomioon omassa palveluntuotannossaan. Kansaneläkelaitos ja Suomen Kuntaliitto soveltavat päätöstä erikseen siitä tekemiensä päätösten pohjalta.

### 3.6 Uusi hallitusohjelma

Lähde: Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma. 19.4.2007. Edita Prima Oy. Helsinki. <http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/hallitusohjelma-painoversio-040507.pdf>

Kappaleiden numerot perustuvat hallitusohjelman numerointiin.

#### (4.2) Kuntapolitiikka ja palvelut

Kuntatalouden merkitys on keskeinen koko kansantaloudelle ja kasvaa yhä väestön ikäännytyessä. Talouden näkökulmasta kuntien menojen ja tulojen jatkuva epätasapaino johtaa kestäättömään tilanteeseen. Kuntatalouden menokasvua on hillittävä, mikä edellyttää tuottavuuden merkittävää parantamista. Siksi tarvitaan kustannustehokas ja toimiva kunta- ja palvelurakenne.

Hallitus edistää vakaata kuntapolitiikkaa ja parantaa sen ennakoitavuutta. Turvataan kuntien vetovoima työnantajana. Kansalaisten mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon ja vaikuttaa palveluihin vahvistetaan.

Hallitus jatkaa määrätietoisesti kunta- ja palvelurakenneuudistuksen toteutusta hyväksytyin puitelain, päätettyjen kriteerien ja aikataulun mukaisesti. Hankkeen etenemistä arvioidaan jatkuvasti ja eduskunnalle annetaan selonteko 2009.

Arvioinnissa kiinnitetään erityistä huomiota kaupunkiseutujen suunnitelmien sisältöön ja niiden toteutumiseen sekä yhdyskuntarakenteen eheytymiseen. Varmistetaan, että mitään kuntaa ei jätetä puitelain edellyttämien järjestelyjen ulkopuolelle. Viimeistään selonteon yhteydessä ratkaistaan tarvittavat lisätoimet.

Tuetaan vapaaehtoisia, erityisesti monikuntaliitoksia toimintakykyisen ja elinvoimaisen kuntarakenteen aikaansaamiseksi sekä jatketaan syvällisen yhteistoiminnan tukemista koskevaa määräaikaista lakia vuosiksi 2009–2012.

Palvelujen turvaaminen edellyttää vahvaa taloudellista perustaa sekä uusien palvelujen järjestämis- ja tuottamistapoja. Hallitus edistää julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kumppanuutta palvelutuotannossa. Kannustetaan tilaajatuottajamallien käyttöönottoa. Laajennetaan palvelusetelijärjestelmän ja kotitalousvähennyksen käyttöalaa, minkä avulla edesautetaan toimivien palvelumarkkinoiden syntyä. Kehitetään palvelujen laadun valvonnan välineitä.

Tuottavuutta edistetään kehittämällä toimintakulttuuria, palveluprosesseja sekä tuottavuusmittareita. Parannetaan kuntien edellytyksiä tutkimukseen, tuotekehitykseen ja palveluinnovaatioihin.

Kustannustietoisuuden lisäämiseksi parannetaan kuntapalvelujen hinnoittelun ja rahoituksen läpinäkyvyyttä. Tavoitteena on, että asiakas saa tiedon paitsi omasta maksuusuudestaan myös palvelun kokonaiskustannuksista.

Yhteispalvelua, sähköistä asiointia ja puhelinpalveluja kehitetään voimakkaasti, ja niiden avulla edistetään paikkariippumatonta palvelujen saatavuutta koko maassa. Tavoitteena on kuntien ja valtion tietojärjestelmäarkkitehtuurien yhteensovittaminen ja rajapintojen

määrittely vuoteen 2010 mennessä. Edistetään mobiili- ja korttipohjaisten varmenteiden käyttöönottoa.

Edistetään kansalaisten vapaata hakeutumisoikeutta palveluihin yli kuntarajojen.

Parannetaan kuntien edellytyksiä toimivaan omistajaohjaukseen, mukaan lukien kunnan hallitsemat osakeyhtiöt.

Palvelurakenteiden uudistamisen yhteydessä turvataan palvelujen saatavuus suomen, ruotsin ja saamen kielellä.

Valtion ja kuntien yhteistä kuntapolitiikkaa toteutetaan lakisääteisen peruspalveluohjelman ja -budjetin avulla. Täsmennetään valtion ja kuntien työnjakoa tavoitteena kuntien tehtävien ja rahoituksen tasapaino. Vahvistetaan kuntataloutta lisäämällä valtionosuuksia. Peruspalvelujen, erityisesti vanhustenhuollon turvaamiseksi, toteutetaan nelivuotistarkistus.

Harkinnanvaraista rahoitusavustusjärjestelmää jatketaan. Avustukset kytketään vuodesta 2007 alkaen tiukemmin kunnan rakenteiden ja palvelutuotannon uudistamisprosesseihin.

Valtionosuusjärjestelmä uudistetaan 2010 alusta ja siitä tehdään nykyistä yksinkertaisempi, selkeämpi ja läpinäkyvämpi. Järjestelmää kehitetään nykyistä kannustavampaan suuntaan. Kuntien erilaiset olosuhde- ja palvelutarvetekijät otetaan huomioon. Poikkeuksellisen harvan asutuksen ja saaristoisuuden aiheuttamat

ongelmat ratkaistaan erikseen.

Valtionosuusjärjestelmässä olevia kuntaliitosten ja yhteistyön esteitä poistetaan.

Mahdolliset muutokset kuntien veropohjassa kompensoidaan kunnille täysimääräisesti.

Uusista ja laajenevista tehtävistä aiheutuviin menoihin valtionosuus on vähintään puolet ja vastaavaa periaatetta sovelletaan kunnilta valtiolle siirrettävien, ei kuitenkaan puitelaissa jo nimettyjen tehtävien osalta.

#### (4.3) Alueiden kehittäminen ja hallinto

Suomen tuleva menestys edellyttää, että maamme kaikki voimavarat saadaan nykyistä paremmin käyttöön. Hallituksen tavoitteena on edistää alueiden kansainvälistä kilpailukykyä, pienentää alueiden välisiä kehityseroja, turvata kansalaisten peruspalvelut ja yhteydet koko Suomessa. Lähtökohtana ovat alueiden omiin vahvuuksiin ja osaamiseen perustuva erikoistuminen, toimijoiden välinen yhteistyö ja verkottuminen alueiden kesken. Tavoitteena on vahvoihin maakuntiin perustuva monikeskuksinen aluerakenne, joka vahvistaa sekä kaupunkialueiden että maaseudun elinvoimaisuutta.

Aluepolitiikan painotukset ovat elinkeino- ja yritystoiminta, osaaminen ja työvoima, palvelut ja yhteydet.

Hallitus tukee kuntien ja maakuntien omaehtoista ja strategista kehitystä sekä voimavarojen alueellista ja paikallista yhteen kokoamista.

Hallitus edistää harvaan asutun ja syrjäisen maaseudun kehittämistä mm. parantaen maaseutuelinkeinojen toimintamahdollisuuksia, tukien maaseudun palveluja, turvallisuutta, työllisyyttä ja yrittäjyyttä, etätöiden mahdollisuuksia sekä toimivaa infrastruktuuria. Aluekehityksen seurantarayhmä laatii hallituskauden puolivälissä arvion em. alueiden kehityksestä.

Mahdollistetaan erilaiset aluekehitystä ja -rakennetta vahvistavat alueelliset hallintokokeilut maakuntien ja kuntien niin halutessa.

## (5.6) Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikka

Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikkaa kehitetään koko maassa tavoitteena alueellinen ja sukupuolten välinen tasa-arvoisuus ja hyvä saavutettavuus. Tuetaan kansalaisten osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavaa toimintaa etenkin erityisryhmien osalta. Aatteellisten, yleishyödyllisten kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä kehitetään.

Kulttuuripolitiikalla tuetaan taiteen ja kulttuuriperinnön monimuotoisuutta, kulttuurilaitoksia, eri väestöryhmiä ja alueet kattavien palvelujen toteuttamista, luovuuden kehittämistä, kansalaistoimintaa sekä taloudellista kasvua.

Luovaa taloutta vahvistetaan ja kulttuurin kansantaloudellista merkitystä lisätään edistämällä kulttuurivientiä ja -rittäjäyttä. Kulttuurituotteiden arvonlisäverokysymykset selvitetään ja otetaan käyttöön verovapaa kulttuurisetelijärjestelmä. Kulttuuri- ja taidelaitosten asema sekä taiteen vapaan kentän toimijoiden toimintamahdollisuudet turvataan.

Vahvistetaan kirjastojen roolia lähipalveluina ja kansalaisten oppimisen, tietohuollon ja kulttuurin monipalvelujärjestelmänä. Kirjastojen perustamiskustannusten erillisrahoitus säilytetään.

Lasten ja nuorten kulttuuritoiminnan, taidekasvatuksen ja turvallisen mediaympäristön edellytyksiä parannetaan. Taiteen soveltavaa käyttöä edistetään poikkihallinnollisesti.

Toteutetaan lasten ja nuorten kehittämisohjelma. Nuorisotyön peruspalveluja vahvistetaan. Nuorten osallistumismahdollisuuksia ja kuulemista edistetään. Kehitetään nuorten työpajatoiminta koko maan kattavaksi.

## (6.1) Maaseudun kehittäminen

Hallituksen tavoitteena on maaseudun säilyminen asuttuna ja elävänä. Maaseudun elinvoimaisuuden ja palveluiden turvaamisessa tarvitaan myös nuoria. Hallitus tukee maaseudun nuorten yrittäjyyden ja työelämävalmiuksien edistämistä. Uuden maaseutuohjelman avulla panostetaan maaseudun mikroyritysten toimintaan, kehitetään hajautettua bioenergian tuotantoa sekä luodaan mahdollisuudet paikalliselle, aloitteelliselle toiminnalle, ml. kylien kehittäminen, neuvontatoiminta ja koulutus.

## (7.2) Arjen tietoyhteiskunta

Aktiivisen tietoyhteiskuntapolitiikan tavoitteena on luoda Suomesta kansainvälisesti vetovoimainen, ihmisläheinen ja kilpailukykyinen osaamis- ja palveluyhteiskunta. Toimilla helpotetaan ihmisten arjen palvelujen saatavuutta, lisätään kilpailukykyä ja tuottavuutta, edistetään alueellista ja sosiaalista tasa-arvoa sekä turvataan julkisten palveluiden saatavuutta ja laatua. Erityistä huomiota kiinnitetään julkisen sektorin palvelurakenteiden asiakaslähtöiseen uudistamiseen tieto- ja viestintätekniikkaa laajamittaisesti hyödyntämällä sekä toimintamalleja uudistamalla.

### *Tietoverkkojen ja palvelujen kehittäminen*

Hallitus edistää kansalaisten ja yritysten luottamusta arjen tietoyhteiskunnan palveluihin.

Hallitus kiinnittää erityistä huomiota lasten ja nuorten asemaan tietoyhteiskunnan kansalaisina tavoitteenaan kaikille turvallinen digitaalinen ympäristö.

### (9.1) Innovaatiopolitiikka

Hallitus lisää tutkimus- ja kehitysrahoitusta erityisesti palvelusektorilla. Tavoitteena on palvelualan tuottavuuskehityksen parantaminen.

### (9.3) Kilpailu-, sisämarkkina- ja kuluttajapolitiikka

Hallitus selvittää kilpailunrajoituslain uudistamistarpeet ja toteuttaa tarvittavat muutokset. Hallitus varmistaa kilpailupolitiikan keinoin yksityisen ja julkisen palvelutuotannon tasaveritaiset edellytykset. Vakinaistetaan Suomen Kuntaliiton kanssa yhteistyönä ylläpidettävä julkisten hankintojen neuvontayksikön toiminta siten, että sen riippumattomuus turvataan.

### (10.1) Kannustaen ja välittäen 2010-luvulle

Väestön ikääntyminen, työelämän murros ja globalisaatio asettavat uusia haasteita suomalaiselle hyvinvointiyhteiskunnalle ja työelämälle. Hallituksen tavoitteena on kannustaen ja välittäen vahvistaa ihmisten perusturvaa ja arjen turvallisuutta, parantaa palveluiden vaikuttavuutta ja monipuolisuutta sekä lisätä inhimillistä hyvinvointia.

### (14.3) Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma

Ohjelmassa on kiinnitettävä erityistä huomiota mm.

- lasten ja nuorten terveyserojen kaventamiseen sekä terveiden elintapojen ja mielenterveyden edistämiseen
- lapsiperheiden hyvinvoinnin, taloudellisen aseman ja palveluiden parantamiseen
- vanhemmuuden tukemiseen ja yhteisöllisyyden vahvistamiseen
- lasten ja nuorten kansalaistaitojen, kuulemisen, harrastustoiminnan ja osallistumisen edistämiseen
- päätösten lapsivaikutusten arvioinnin kehittämiseen
- lapsen oikeuksista tiedottamisen edistämiseen

## 3.7 Reilu kulttuuri?

Lähde: Reilu kulttuuri? Kulttuuripolitiikan eettinen ulottuvuus ja kulttuuriset oikeudet. Hannele Koivunen, Leena Marsio. Opetusministeriön julkaisuja 2006:50

### Alueellinen tasa-arvo

Alueellinen tasa-arvo on ollut yksi pohjoismaisen hyvinvointivaltion peruseriaate, joka edellyttää, että samantyyppisillä alueilla on samantasoiset palvelut esimerkiksi valtakunnallisella ja paikallisella tasolla. Alueellista tasa-arvoa voidaan tarkastella erilaisissa mittasuhteissa: se on globaali, valtakunnallinen, maakunnallinen, kunnallinen, yhdyskuntarakenteen eri osien, kunnan eri osien ja asuinalueiden asia. Pohjoismaisissa hyvinvointiyhteiskunnissa yleisten edellytysten luominen ja palvelujen varmistaminen koko väestölle kuuluu valtiolle ja kunnille. Julkisen sektorin rahoitus on viimeisen vuosikymmenen aikana niukentunut. Budjettien leikkaaminen näkyy herkimmin kulttuuri-, liikunta- ja nuorisotoimen määrärahojen ja henkilöstön supistuksina ja palvelujen karsimisena. Vuosituhannen vaihteessa alueellinen

eriarvoisuus Suomessa on lisääntynyt. Asuinkunnan taloudellisesta menestyksestä on muodostunut yhä selkeämmin tekijä, joka määrittelee mahdollisuuden riittäviin palveluihin. Ongelmallisia alueita tässä suhteessa on etenkin Pohjois- ja Itä-Suomessa.

Alueellinen tasa-arvo edellyttää taide- ja kulttuuripalvelujen tarjoamista asuinpaikasta tai taloudellisesta asemasta riippumatta. Paikalliset taide- ja kulttuuripalvelut sekä taide- ja kulttuurilaitokset ovat hyvinvointivaltion kulttuuritarjonnan alueellisen tasa-arvon ydin. Näitä palveluja turvaavat alueelliset taidetoimikunnat, teatterit, orkesterit, museot, kirjastot sekä tanssin ja lastenkulttuurin alueverkostot. Julkisella tuella on myös haluttu alentaa palveluiden käyttämisen taloudellista kynnystä. Alueilla tarvitaan erilaisia taiteen ja kulttuurin tukijärjestelmiä, esimerkiksi luovien taiteiden osalta suoraa taiteilijatukea, esittävien taiteiden osalta taidelaitoksia, kirjallisuuden sekä muiden tallenteiden saatavuuden ja kansalaisten tietohuollon osalta kirjastoja sekä kulttuuriyrytysten ja kulttuurihankkeiden tueksi kulttuuriyrytys- ja hankehautomoja. Julkisen vallan panostus kulttuuripalveluihin on kuntien ja valtion vastuulla. Taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelman lähtökohta on, että taide- ja kulttuuripalvelut pitää määritellä kulttuurisiksi peruspalveluiksi.

Voidaan sanoa, että kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopalvelut myös vahvistavat alueiden kilpailukykyä, sillä niistä on muodostunut vetovoimatekijä asukkaiden ja yritystoiminnan houkuttelemiseksi alueille. Kulttuuripalveluilla on merkitystä niin huippuosaajien houkutelussa kuin nuortenkin pysymisessä alueilla.

Suomen lainsäädännössä on alueiden kehittämislaki (602/2002), jonka tavoitteena on edellytysten luominen alueiden kilpailukyvyyn ja hyvinvoinnin takaavalle osaamiseen ja kestäväan kehitykseen perustuvalla taloudellisella kasvulla, elinkeinotoiminnan kehitykselle ja työllisyyden parantamiselle. Lisäksi tavoitteena on vähentää alueiden kehittyneisyyseroja ja parantaa väestön elinoloja sekä edistää alueiden tasapainoista kehittämistä. Laissa säädetään vastuut alueiden kehittämisestä. Alueiden kehittämiseen liittyvien tehtävien hoitamisesta kussakin maakunnassa vastaa maakunnan liitto aluekehittämismääräyksinä. Hallitusohjelman (2003) mukaan 2000-luvun hyvinvointiyhteiskunta on alueellisesti tasapainoinen. Hallitus harjoittaa sosiaaliseen ja alueelliseen tasapainoon tähtäävää politiikkaa. Eroja alueiden kehittämisedellytyksissä kavennetaan. Tavoitteena on muuttoliikkeen ja väestörakenteen tasapainottaminen sekä palvelurakenteen turvaaminen koko maassa. Alueiden menestys tukee koko kansantalouden kasvua ja heijastuu koko maahan. Tavoitteiden toteuttamiseksi on valtioneuvoston päätöksellä laadittu erityisohjelmia, joita ovat aluekeskushjelma, maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma, osaamiskeskushjelma sekä saaristo-ohjelma. Valtioneuvosto on tehnyt periaatepäätöksen paikallisten ja alueellisten palveluiden yhteiseksi strategiaksi vuosille 2005–2010.

Teatteri-, orkesteri- ja museoverkko ulottuu tällä hetkellä pohjoisesta Suomesta pääkaupunkiseudulle. Verkon nykymuotoisen rahoituksen taustalla on vuoden 1992 laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta sekä toimintaa säätelevät erillislait. Verkostoa ylläpidetään pääasiassa valtionosuuksin ja –avustuksin sekä kuntien rahoituksella. Kirjastolaitos on muille taide- ja kulttuurilaitoksille hyvänä esimerkkinä palveluiden alueellisesta kattavuudesta. Nykyisen kirjastolain mukaan jokaisen kunnan on järjestettävä asukkailleen kirjastopalvelut ja niinpä jokaisessa kunnassa toimii kirjasto. Ongelmistaan huolimatta kirjastoverkko on alueellisen kattavuutensa osalta siis omaa luokkaansa. Koska muun laitosten osalta ei vastaavaan kattavuuteen ole mahdollisuuksia, pitää tavoitteeksi asettaa, että kasvukeskuksissa sijaitsevien taidelaitosten palveluista voitaisiin nauttia myös niitä ympäröivillä alueilla. Myös museosalalla alueellinen näkökulma on tärkeä. Esimerkiksi vuonna 1999 julkaistu Museo 2000 - museopoliittinen ohjelma nimeää eräiksi painopistealueikseen museopalveluiden hyvän saatavuuden koko maassa, monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden edistämisen.

Myös taloudellisen kynnyksen alentamisella on edelleen suuri merkitys. Palvelujen alueellistamista pitäisi tehostaa osana taidelaitosten kehittämistoimintaa ja palveluita viedä myös kasvukeskuksia ympäröiville alueille. Tarvitaan myös tukitoimia syrjäseutujen asukkaiden liikkumiselle palvelujen ääreen. Kulttuuristen peruspalvelujen tarjoaminen edellyttää näin lisääntyvää kuntien ja muuta alueellista yhteistyötä. Opetusministeriön aluekehittämisstrategian vuosille 2003–2013 Alueiden vahvuudeksi mukaan osaamisen ja siihen liittyvän kulttuuri-, sivistys- ja hyvinvointipalvelujärjestelmän kehittäminen on keskeisimpiä keinoja vaikuttaa alueiden kehitykseen. Strategian mukainen visio, että Suomessa on korkealaatuiset, maan kaikki alueet kattavat koulutus-, tutkimus- ja kulttuuripalvelut, jotka edistävät kansalaisten ja yhteiskunnan hyvinvointia ja tasa-arvoa sekä ottavat huomioon toimintaympäristön muutokset.

Alueelliset taidetoimikunnat ovat tärkeitä toimijoita. Alueiden vahvuudeksi nostaa yhdeksi strategiseksi kohdaksi alueellisten taidetoimikuntien vahvistamisen alueensa ammattitaitteen asiantuntijaorganisaatioina, joilla on tärkeä rooli alueellisen kehittämistyön verkostojen luojana. Toimikuntien yhteistyötä oman alueensa muiden kulttuuritoimijoiden, kuten maakunnan liittojen, taide- ja kulttuurilaitosten sekä maakuntarahastojen kanssa tulee edistää. Opetusministeriön Kulttuurisen tietoyhteiskuntastrategian 2010 lähtökohtana on, että kulttuuripalvelujen tulee olla kaikkien kansalaisten saatavilla alueesta riippumatta. Kansallisissa linjauksissa nopea tietoliikenne ja tietoinfrastruktuuri ovat pitkään olleet varsin keskeisellä sijalla. Tietoyhteiskunnan kulttuuripalveluihin sisältyvät muun muassa yleisten ja tieteellisten kirjastojen virtuaaliset kirjastopalvelut tietokantoinen, taidelaitosten verkkopalvelut ja musiikkiäänitteiden verkkopalvelu. Maa- ja metsätalousministeriön maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän alaisuudessa toimii kulttuuriteemaryhmä, joka tekee esiselvitystä kestävästä kehityksestä ja kulttuuriympäristöstä.

## 4 Kulttuuripalveluiden seudulliset erityiskysymykset

### 4.1 Lähipalvelut, paikallisuus ja seudullisuus

Lähde: *Opetus- ja kulttuuripalvelujen monimuotoiset järjestämistavat*. Selvitys sivistystoimen palvelurakenteesta. Suomen Kuntaliitto. Helsinki 2005.

#### Lähipalvelut kulttuuripalveluissa

Kysymykseen vastanneet määrittivät kulttuurin lähipalveluiksi muun muassa paikalliset tapahtumat (91), paikalliskulttuurin mukaan lukien museot ja kotiseututyön (60), lasten ja vanhusten kulttuuripalvelut (55), harrastustoiminnan sekä avustustoiminnan yhdistyksille ja järjestöille. Vastauksissa näkyy, että paikalliskulttuuri, museo- ja perinnetoiminta sekä harrastustoiminta painottuvat pienempien ja keskisuurten alle 30 000 asukkaan kuntien vastauksissa. Paikalliset tapahtumat nousivat esille kuntakoosta riippumatta.

#### Laajemmalla väestöpohjalla tuotettavat kulttuuripalvelut

Kysymykseen vastanneet kunnat määrittivät omaa kuntaa laajemman alueen kulttuuripalveluiksi varsinkin taidelaitosten toiminnan (80) ja isot tapahtumat (54). Lisäksi vastaajat mainitsivat alueellisina palveluina muun muassa taidekasvatuksen, hallinnon ja tiedotuksen sekä kulttuurimatkat ja -vierailut. (59 % (146) vastaajista otti kantaa siihen, mitkä kulttuuripalvelut voivat olla tulevaisuudessa omaa kuntaa laajemmalla väestömäärällä tuotettuja.)

#### Kulttuuripalvelujen vaihtoehtoisten järjestämistapojen hyödyt

Kulttuuriosioon vastanneista useimmat mainitsivat muutoksista koituvan taloudellisia säästöjä (134) mutta lähes yhtä paljon vastaajat arvioivat hyödyn näkyvän myös palvelujen saatavuuden (128) ja laadun parantumisena (127). Vastaajat nostivat esille asiakaspohjan laajentumisen (122) yhtenä hyötytekijänä sekä infrastruktuurin hyödyntämisen (98) ja henkilöstöosaamisen parantumisen (98). Edellä mainittujen vaikutusten lisäksi vastaajat arvioivat vaihtoehtoista tuotantotavoista olevan muunlaisia hyötyjä kuten verkostoitumisen, palvelujen turvaamisen sekä näkyvyyden ja painoarvon nousun.

## 4.2 Läheisyyden ekonomia

Lähteet: *Onnelaa etsimässä – Läheisyyden ekonomia alueiden kilpailutekijänä*. Vaasan yliopisto 2004. Levón-instituutin julkaisu no 112. Mäntylä & Lindqvist. Rahoittaja: Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän esityksestä maa- ja metsätalousministeriö.

15.9.2004 Levón-instituutin tiedotuslehti. Syksy 2004

Läheisyyden ekonomia on paikallisyhteisöjen kansalaislähtöistä suunnittelua palveleva käsite, joka korostaa arkielämän sujuvuutta. Läheisyyden ekonomian luonnehtimissa yhdyskunnissa asunnot, työpaikat ja palvelut ovat mahdollisimman joustavasti saavutettavissa. Käsite "läheisyys" ei viittaa pelkästään maantieteelliseen läheisyyteen, vaan esimerkiksi lyhyisiin jonotusaikoihin palveluja hankittaessa, pysäköinnin helppoutteen ostoksilla käytäessä, palvelujen saamiseen "yhdeltä luukulta" tai sosiaalisten verkostojen monipuolisuuteen.

Levón-instituutissa selvitettiin läheisyyden ekonomian toteutumista yhdeksällä erityyppisellä pienalueella. Alueet olivat Kuhmon haja-asutusalue, Teuvan Norinkylä, Horonkylä ja Äystö, Maskun Seikelän kylä, Piippolan ja Pyhännän keskustat, Vilppulan keskusta, Mikkelin keskusta, Tampereen Atalan, Tasanteen ja Olkahisen lähiöalueet, Vantaan Myyrmäki sekä Helsingin keskustan Vironniemi, Ullanlinna ja Kampinmalmi.

Tutkimusalueiden havaittiin olevan vahvoja läheisyyden ekonomian eri osa-alueilla. Jotkin tutkimusalueet ovat hyviä usealla ulottuvuudella, toiset ainoastaan yhdellä. Asioimisen helppous ja nopeus, asumisen hinta, kaupallinen paine ja viihtyisyys sekä sosiaaliset verkostot tuntuvat ihmisille läheisyyden ekonomian osa-alueista merkityksellisimmiltä. Sosiaalisia verkostoja maalla asuvat arvostivat enemmän kuin kaupungeissa asuvat. Läheisyyden ekonomiaa täysin toteuttavaa aluetta ei löytynyt. Pienten kaupunkien ja keskikokoisten maaseutukuntien keskustoilla näyttäisi kuitenkin olevan keskimääräistä useampia vahvuuksia, sillä niissä palvelut ja harrastusmahdollisuudet ovat lähellä ja suhteellisen monipuolisia. Ruuhkat ovat vähäisiä ja ihmiset tuntevat toisensa; palvelu kauppoissa, pankeissa ja virastoissa on joustavaa. Myös kylät ja rauhalliset lähiöt, joissa on palveluja, ovat miellyttäviä asuinseutuja, mutta syrjäiset haja-asutusalueet ja väkirikkaimmat seudut koetaan vähemmän miellyttäviksi.

Monipuoliset palvelut saavutetaan parhaiten kaupungeissa. Asumisen edullisuus puolestaan toteutuu pienillä paikkakunnilla. Toisaalta asunnon arvo laskee niissä kaupunkeja nopeammin. Sosiaaliset verkostot ovat vahvoja pienillä paikkakunnilla. Haja-asutusalueilla ihmisten vähäisyys nakertaa sosiaalisten verkostojen monipuolisuutta. Trendeistä aiheutuvia kaupallisia paineita ei ole juuri millään tutkimusalueella liikaa. Isommissa kaupungeissa ja niiden lähiöissä tosin jotkut kokivat kaupallisuutta olevan liikaa. Päätöksenteko ja asiointi virastoissa koetaan joustavammaksi pienillä paikkakunnilla verrattuna kaupunkeihin, joissa on isot virastotalot ja paljon henkilökuntaa.

Aluekehitystä ei voi määritellä tapahtuvaksi pelkästään keskusten kautta, kuten nykyään laajasti oletetaan. Monenlaisten asuin- ja työskentely-ympäristöjen kautta syntyy kilpailukykyinen Suomi. Läheisyyden ekonomiassa onkin aineksia maaseutupolitiikan strategiseksi käsitteeksi. Maaseutupolitiikan linjana voisi olla sellainen kansallinen, maakunnallinen ja paikallinen päätöksentekojärjestelmä, jossa maaseutua koskevia päätöksiä arvioidaan läheisyyden ekonomian heikkenemisen tai vahvistumisen näkökulmasta.

### **4.3 Kuntien yhdistymisen vaikutukset kulttuuripalveluiden järjestämiseen**

Lähde: *Opetus- ja kulttuuripalvelujen erilaisia yhteistyöratkaisuja ja hallintomalleja*. Koonnut Jari Alasmäki. Suomen Kuntaliitto. Helsinki 2007.

Kuntien yhdistyminen voi parhaimmillaan

- vahvistaa kunnan mahdollisuuksia jatkossakin tuottaa kulttuuripalveluja
- koota voimia ja järkevöittää palvelujen organisointia
- mahdollistaa olemassa olevan osaamisen ja infrastruktuurin laajemman hyödyntämisen
- mahdollistaa voimavarojen järkevän käytön sekä ammattiosaamisen säilymisen kunnassa sekä
- laajentaa luontevasto kulttuuri- ja taidelaitosten ylläpitäjäpohjaa

Lähde: *Lausunto sivistysvaliokunnalle hallituksen esityksestä kunta- ja palvelurakenneuudistuksesta*. Kuntaliiton lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle 8.11.2006, Anneli Kangasvieri ja Päivi Rajala, 1402/90/2006.

Suurempi kuntakoko antaa paremmat edellytykset myös tulevaisuudessa palveluiden järjestämiseen. Kuntaliitosten vaihtoehtoina voidaan pitää myös erilaisia yhteistyömuotoja yli kunta- ja sektorirajojen. Koulutus- ja kulttuuripalveluiden saatavuus turvataan uudistamalla rakenteita ja tavoitteena tulee olla koulutus- ja kulttuuripalveluiden laadun, kustannustehokkuuden ja tuottavuuden parantaminen.

#### **4.4 Kolmannen sektorin rooli kulttuuripalvelujen tuottamisessa**

Lähde: Maaseudun palveluaukot ja kolmas sektori. Ritva Sirkkala, Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. Maa- ja metsätalousministeriö.

##### **Palvelujärjestelmän suuret muutolinjat**

Kolmannen sektorin toiminnalle syntyy tilaa julkisen talouden kiristyessä, kunta- ja aluerakenteen sekä palvelujen järjestämistapojen muuttuessa. Myös maaseudun väestö- ja elinkeinorakenteen muutos sekä kylä- ja hanketoiminnan kehittyminen luovat edellytyksiä kolmannen sektorin kehittymiselle. Kolmas sektori kehittyy maaseudulla siellä, missä palveluille on kysyntää ja missä palvelujen tarjonnassa on aukkoja. Palveluaukkoja on, koska julkisen sektorin palvelut eivät riitä kattamaan kysyntää ja markkinat ovat toisaalta liian pienet riittävän kysynnän synnyttämiseksi yritysmäisesti tuotetuille palveluille.

Julkisen talouden kiristyessä valtion ja kuntien tarjoamat palvelut eivät jatkossa enää välttämättä enää ole yhtä kattavia kuin mihin Suomessa on tähän asti totuttu. On entistä enemmän alueita ja väestöryhmiä, joissa julkinen sektori ei resurssien niukkuuden vuoksi tule tarjoamaan niitä palveluja, joita asukkaat haluavat. Kuntakoon kasvaminen vaikuttaa sekin ratkaisevasti siihen, miten palvelut tulevaisuudessa järjestetään ja miten ne ovat asukkaiden saatavilla. Mitä suurempiin kunnallisiin yksiköihin tulevaisuudessa päädytään, sitä haasteellisempi tehtävä on säilyttää toimivat lähipalvelut myös syrjäisemmillä alueilla. Samaan aikaan erilaiset palvelujen järjestämisen muodot yleistyvät, kun yhteistyö palvelujen tuottamisessa sekä ostopalvelut ja kilpailuttaminen yleistyvät.

##### **Mitä kolmannelta sektorilta odotetaan?**

Suomessa kolmas sektori nousee entistä useammin esille keskustelussa siitä, miten kansalaisten tarvitsemat palvelut turvataan jatkossa, kun valtion ja kuntien resurssit eivät enää riitä. Kolmas sektori nähdään jopa mahdollisuusreservinä, jonka avulla palvelujen tuottamisen rahoituksenkin ongelmat voitaisiin ratkaista.

Tällainen keskustelu herättää aiheellista pohdintaa siitä, millaiset ovat kolmannen sektorin omat valmiudet ottaa vastaan tällaisia ulkoa käsin annettavia haasteita ja velvoitteita. Jos kolmatta sektoria luonnehditaan vapaaksi markkinoista ja valtiosta, herää kysymys, kadotetaanko kolmannen sektorin ominaispiirteistä ja vahvuuksista jotain, kun sen yhteistyö julkisen sektorin kanssa tiivistyy ja toiminta rahoitetaan palvelujen tuottamisesta ja ostopalvelusopimuksista saaduilla tuloilla? Kadotetaanko jotain arvokasta? Jos kadotetaan, mitä se on ja mitä sen kadottaminen merkitsee?

Aiheellinen on myös kysymys siitä, miten kolmas sektori voidaan nähdä ratkaisuna palvelujen tuottamisen rahoituskriisiin. Verovaroin aiemmin kustannettu ja ja ammattilaisten

toimesta palkkatyönä tuotettuja palveluja ei voida noin vain siirtää julkiselta sektorilta kolmannen sektorin hoidettavaksi. On totta, että moni kolmannen sektorin järjestö pystyy tuottamaan palveluja edullisesti sen ansiosta, että toiminnassa hyödynnetään palkkatyön rinnalla vapaaehtoisten työpanosta. On kuitenkin suuri yhteiskunnallisen ja poliittisen keskustelun asia punnita sitä, mitä julkinen valta voi edellyttää vapaaehtoisuuteen perustuvalta toiminnalta. Jo nyt on esimerkkejä palveluista, jotka lakien mukaan velvoittavat kuntia, mutta jotka kuntien resurssien niukkuuden vuoksi jäävät suurelta osin kolmannen sektorin vastuulle.

### Maaseudun kolmannen sektorin kehittymisen reunaehdot

Kolmannen sektorin kehittymistä edistävät tai jarruttavat tekijät voidaan jakaa neljään ryhmään:

- sosiaalsiin ja kulttuurisiin resursseihin,
- inhimillisiin resursseihin,
- poliittis-hallinnollisiin ja
- taloudellisiin resursseihin

Näiden tekijöiden olemassaolosta ja toimivuudesta riippuu se, mihin suuntaan kolmannen sektorin toimijan (esimerkiksi yhdistyksen tai osuuskunnan) toiminta kehittyy. Niiden merkitys käytännön toiminnassa vaihtelee sen mukaan, minkälaisesta toiminnasta on kysymys, kuinka laajaa toiminta on, kuinka laajaa taloudellinen toiminta on, kuinka laajaa yhteistyö esimerkiksi julkisen sektorin kanssa on, minkälaisessa ympäristössä toimija toimii ja kuinka paljon toiminnassa hyödynnetään palkattua henkilökuntaa ja vapaaehtoistyötä.

Kolmatta sektoria tarvitaan tulevaisuudessa entistä enemmän paikkaamaan niitä palveluaukkoja, jotka jäävät julkisen sektorin ja markkinaehtoisesti toimivan yritystoiminnan ulkopuolelle. Kylätoiminta ja maaseudun asukkaiden yhteistoiminnan perinteet tarjoavat hyvän kasvupohjan maaseudun kolmannen sektorin kehittymiselle, mutta se ei menesty ilman yhteistyötä ja kumppanuutta julkisen vallan kanssa. Tarvitaan perusteellista keskustelua siitä, mitä julkinen valta voi edellyttää osin kansalaisten vapaaehtoisuuteen perustuvalta toiminnalta ja mitkä ovat kolmannen sektorin omat valmiudet ottaa vastaan sille lankeavia tehtäviä.

# 5 Alueellisten toimijoiden uusi yhteiskunnallinen rooli

## 5.1 Kirjastolaitos kulttuuripalveluiden tuottajana

Lähde: *Kirjaston kehittämisohjelma 2006-2013. Kirjasto maaseudun ja taajamien monipalvelukeskuksena*. Opetusministeriön julkaisuja 2006:44.

Kirjastot voidaan liittää tiiviimmin alueiden keskeiseksi toimijaksi ja osaksi elinvoimaista maaseutua. Kirjastot voivat rakentaa maaseudun tulevaisuutta palveluilla, joita mikään muu instituutio ei tuota.

Kirjaston kehittämisohjelma 2006–2010 on jatkoa ”Kirjastostrategia 2010, opetusministeriön linjaukselle tiedon ja kulttuurin saatavuuden turvaamiseksi”, jossa valtakunnalliset peruslinjaukset on jo tehty. Se on myös vastaus Maaseutupoliittisen ohjelman 2006–2010 toimenpide-ehdotukselle kehittää ”maaseudun kirjastoja kulttuuri-, tieto- ja toimintakeskuksiksi kehittämisohjelmalla”. Maaseudun elinvoimaisuudelle ja houkuttelevuudelle, väestön syrjäytymisen ja polarisoitumisen ehkäisemiselle ajantasaisilla ja monipuolisilla kirjastopalveluilla on ratkaiseva rooli.

Kirjaston kehittämisohjelmassa on tuotu esiin vaihtoehtoisia toimintamalleja etenkin maaseudun ja taajamien kirjastopalveluihin olivatpa yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset mitä tahansa. Tavoitteena on, että maaseudulle ja keskusten reuna-alueille varmistetaan sama sivistyksen, tiedon ja kulttuurin saatavuus kuin kaupungeissa. Ohjelman taustalla ovat väestö- ja käyttäjätarpeiden muutokset, elämäntyyliä ja elämänpolkujen monipuolistuminen sekä seudullisen yhteistyön syventäminen.

### Maaseudun kirjastopalvelujen verkottuminen

Kunnissa juuri kirjastot ovat pisimmällä seudullisessa yhteistyössä, tietotekniikan nopeassa käyttöönotossa ja hyödyntämisessä sekä verkkopalvelujen käytössä. Kirjastoilla on jo useamman vuoden kokemus kuntarajat ylittävästä yhteistyöstä, joka varmistaa palvelujen saatavuuden laajemmin ja tehokkaammin. Eniten verkottumisesta hyötyvät maaseudun kirjastot ja taajamien lähikirjastot. Kirjastoista 64 %:lla on yhteinen aineisto- ja asiakasrekisteri, jolloin kirjasto näyttyy asiakkaalle yhtenä kuntarajat ylittävänä palvelukokonaisuutena. Kirjastojen verkko- ja mobiilipalvelujen saatavuus on Suomessa hyvä – 97 prosenttia kirjastoista tarjoaa asiakkailleen ympärivuorokautisia verkkopalveluita.

Seudullisen yhteistyön ansiosta kuntalaisen käytettävissä on omaa kuntaa laajemmat kokoelmat ja tietoresurssit. Kirjastojen monipuolinen kokoelma on kansalaisten yhteistä sivistys-

tyspääomaa. Vain noin 7 % maan kirjastoista ei osallistu kirjastojen väliseen yhteistyöhön. Seudullinen yhteistyö, verkkoluetteloiden helppokäyttöisyys ja kirjastojen muut verkkopalvelut ovat moninkertaistaneet aineiston liikkuvuuden. Vähentyneet aineistomäärärahat eivät ole enää taanneet riittävän laadukkaita ja monipuolisia kirjakokoelmia kaikkiin kirjastoihin. Seudullisella yhteistyöllä ja yhteisesti luoduilla kuljetuksilla on pystytty palvelemaan asiakkaita. Onnistuneesta yhteistyöstä huolimatta kaikkien kirjastojen tulee uusia kokoelmiaan. Seudullisessa yhteistyössä kirjastoverkko on enemmän kuin yksittäisten kirjastojen summa. Alueen kirjastot saavat vertaistukea käytännön työssä. Seudullisen yhteistyön ja verkottumisen seuraava vaihe on työn ja kustannusten todellinen jakaminen ja erikoistuminen.

#### *Seudullisen kirjastoyhteistyön etuja:*

- yhteinen aineisto- ja asiakastietokanta,
- yhteiset aineisto-, ohjelmisto- ja laitehankinnat sekä niihin liittyvät sopimukset,
- perinteinen ja sähköinen aineisto yhteiskäytössä,
- yhdessä kirjastossa tuotettuja verkkopalveluja voi käyttää seudun kaikissa kirjastoissa,
- yhteinen varasto ja varastointipolitiikka,
- yhteinen yleishallinto sekä henkilöstö- ja taloushallinto,
- alueellisesti laaja kirjastoautotoiminta,
- yhteiset kehittämisohjelmat, logistiikkapalvelut (esim. aineiston kuljetus) ja
- yhteistyö koulujen, muiden kirjastojen ym. toimijoiden kanssa.

#### *Esimerkkejä seudullisesta yhteistyöstä:*

- Outi, Oulun seudun kuntien yhteisluettelo; pohjoismaiden vanhin maaseudun kirjastokimppa [www.outikirjastot.fi](http://www.outikirjastot.fi)
- Lapin kirjasto, mukana myös tieteellisiä ja erikoiskirjastoja; myös saamen kielellä <http://www.lapinkirjasto.fi>
- PIKI, Pirkanmaan kimppa, jolla yhteinen kirjastojärjestelmä, kokoelmatyö ja aineistokuljetukset [http://kirjasto.tampere.fi/Piki?formid=fi nd2](http://kirjasto.tampere.fi/Piki?formid=fi%20)
- Fredrika, ruotsinkielisen Pohjanmaan kirjastojen yhteisluettelo [www.fredrika.net](http://www.fredrika.net)

### Kirjastot kunta- ja palvelurakennemuutoksissa

Palvelurakenteiden uudistuksissa lähtökohtana tulee olla kirjasto- ja tietopalvelujen peruspalveluluonne: ne on saatava läheltä ja niissä on oltava ammattitaitoista henkilöstöä. Mikäli uudistuksessa kunnan kirjasto muutetaan lähikirjastoksi tai vastaavaksi, tulee sen johtajalta vaatia korkeakoulututkinto ja alan koulutus. Tulevista kuntien yhteistyömuodoista riippumatta myös lähikirjastoissa tulee olla riittävästi korkeakoulutettua kirjastoalan henkilöstöä. Kirjastopalvelujen lähtökohtana on, että kansalaisilla on tasavertaiset mahdollisuudet laadukkaisiin kirjastopalveluihin asuinpaikasta ja varallisuudesta riippumatta. Kehittynyt tietotekniikka antaa hyvät mahdollisuudet kirjastojen yhteistyöhön toisiaan tukevana verkkona. Kirjastopalvelujen tuottavuutta voidaan parantaa ajantasaistamalla kirjastojen teknistä infrastruktuuria, kehittämällä kirjastojärjestelmien toimintoja ja hyödyntämällä niitä tehokkaasti. Kaiken edellytys on osaava henkilöstö.

Tuleva kunta- ja palvelurakennemuutos edellyttää kirjastojärjestelmiltä uusia standardinmukaisuuksia ja järjestelmien rajat ylittäviä ratkaisuja. Standardinmukaisuus mahdollistaa järjestelmien yhteiskäytön sekä verkko- ja mobiilipalvelut. Jokainen yhteistyöverkosto jou-

tuu aika ajoin uudelleen arvioimaan atk-järjestelmäänsä, mikä on sopivakohta tarkastella myös seudullisen verkoston jäsenyyttä uudelleen.

Mikäli kunta- ja palvelurakennemuutoksessa päädytään nykyistä suurempiin hallintokokonaisuuksiin, kukin lähikirjasto voi halutessaan erikoistua juuri oman alueensa edellyttämiin palveluihin nykyistä tietoisemmin. Nykyisiä elinvoimaisia sivu-, lähi-, maaseutukirjastoja tai kirjastoautoja ei ole viisasta lakkauttaa lyhytnäköisesti, vaan kirjavoittaa tarvittaessa niiden palveluja alueen tarpeen mukaisiksi. Kirjastojen nykyisten verkkojen kannalta kunnat uudistushanke on haastava. Ei ole olemassa yhdenmukaista todistetta sille, että kirjastojen palvelutason laatu olisi suoraan verrannollinen kunnan kokoon. Jotta kirjastot pystyivät toimimaan monipuolisesti ja ajanmukaisesti, hallinnollisten alueiden tulee olla riittävän suuria. Palvelurakenteiden uudistuksessa tulee hyödyntää kirjastojen nykyiset seudulliset pitkälle edenneet yhteistyörakenteet ja kannustaa niitä. Hyvin toimivan yhteistyöalueen luominen vie aikaa.

## **Toimenpiteet väestön sivistystason ja tietoyhteiskuntataitojen turvaamiseksi**

### Poikkihallinnolliset toimenpiteet

Kirjastostrategia 2010:n toimenpide-ehdotuksista heikoimmin ovat toteutuneet poikkihallinnolliset toimenpide-ehdotukset. Tulevaisuudessa tarvitaan yhä enemmän hallinnon rajat ylittävää yhteistyötä. Kirjastot toimivat aktiivisesti yhteistyössä muiden hallintokuntien kanssa, tekevät yhteistyösopimuksia ja sopivat kustannusten jakamisesta.

### *Yksittäisiä esityksiä:*

- Luodaan kaukopalveluun uusi toimintakonsepti ja toteutetaan se mahdollisimman taloudellisesti ja joustavasti.
- Luodaan uusia logistisia ratkaisuja valtakunnallisesti ja alueellisesti.
- Tuetaan kombikirjastojen kehittämistä (yleisen kirjaston ja opetustoimen yhteinen kirjasto, jossa on pedagoginen informaattikko).
- Järjestetään täydennyskoulutusta kirjasto- ja opetushenkilöstölle etä- ja lähiopetuksena.
- Jatketaan ajantasaisen laite- ja viestintäinfrastruktuurin hankkimisen tukemista kirjastoihin.
- Kirjataan kirjastojen osuus selkeästi kuntien ja alueiden kokonais-, tieto- sekä koulujen tieto- ja viestintästrategioihin. Sisällytetään tiedonhallintataidot ainekohtaisiin opetussuunnitelmiin.
- Luodaan uusia toimintamalleja ja konsepteja maaseudun peruskoululaisten, lukioiden ja ammatillisen perusopetuksen tietohuoltoon.

### Kunta- ja aluetaso

Hallinnollisen yksikön eri kirjastopisteet ja autot painottavat toimintaansa alueen tarpeiden mukaan ja erikoistuvat esimerkiksi

- kuntien monipalvelu-, tieto- tai kulttuurikeskuksiksi
- digitaaliseen palveluun
- tiedonhallintotaitojen opastamiseen
- kulttuuriin
- johonkin aihealueeseen (esim. taide, musiikki) paikkakunnan luonteen mukaisesti
- kotiseutuaineistoon ja kotiseutumatkailuun.

Kirjastojen perustehtävä on kaikissa vaihtoehdoissa pääasiana.

### *Laadun varmistus*

- Varmistetaan kirjastopalvelujen laatu palkkaamalla kirjastoihin korkeakoulutettua alan henkilöstöä ja hankkimalla ajantasaista monipuolista aineistoa. Tapauskohtaisesti uusien seutukirjastojen perustamissopimukseen tai vastaavaan tulee kirjata, että sivu- tai lähikirjastosta vastaavalla vaaditaan korkeakoulututkinto ja alan ammatilliset opinnot.
- Yliopisto-, ammattikorkeakoulu- ja toisen asteen koulutuksen tasoilla tulee varmistaa kirjasto- ja informaatioalan koulutuksen saatavuus ja laatu opetustoimen organisoituessa uudelleen.
- Henkilöstöä tulee täydennyskouluttaa.
- Rakennetaan kirjastotilat helposti muunneltaviksi.

### *Verkottuminen ja seudullinen yhteistyö*

Seudullisen yhteistyön ja verkottumisen seuraava vaihe on työn ja kustannusten todellinen jakaminen eri organisaatioiden ja hallintokuntien kanssa.

## **5.2 Seudullinen yhteistyö kirjastoalalla**

**Auran ja Pöytyän kunnat** ovat tehneet yhteistyösopimuksen, jossa kuntien kirjastotoimen henkilöstömenot ja niistä suoraan johdettavat menot jaetaan kuntien asukaslukujen mukaisessa suhteessa (koulutus, matka- ja sosiaalikulut yms.). Yhteistyökunnilla on muun muassa yhteinen kirjastotoimenjohtaja. Henkilöstö voi työskennellä tarvittaessa missä tahansa työpisteessä ja työntekijöiden erityisosaamista on näin pystytty hyödyntämään koko alueen hyväksi. Yhteistyön avulla kirjastotoimessa on pystytty panostamaan kaukopalveluun, opetukseen, kirjavinkkaukseen, sähköisiin palveluihin, tilaisuuksiin ja lehtiseurantaan. Kaikki kuntien alakoulut maksavat 25 % kirjavinkkauksesta vastaavan kirjastovirkailijan palkasta ja yläkoulu sekä lukio 15 % tiedonhallintataitojen opetuksesta. Kaikille luokka-asteille toteutetaan vuosittain joko vinkkaus tai tiedonhallintataitojen opetus. Yhteistyöllä on saatu laajempaa ja syvempää osaamista kirjastoyhteisöön sekä pystytty parantamaan toiminnan laatua.

Lisätietoja Auran ja Pöytyän kirjastoyhteistyöstä: [www.aura.fi/kirjasto](http://www.aura.fi/kirjasto).

**Lapin kirjastoyhteistyö** perustui alkuvaiheessa viiden kunnan yhteiseen atk-järjestelmän perustamiseen. Toiminta on laajentunut sekä alueellisesti että toiminnallisesti nykyiseksi integroidusti toimivaksi kirjastoyhteisöksi, jolla on muun muassa yhteinen kuriirikuljetus ja selkeä yhteinen kehittämiss politiikka (mm. yhteisesti palkattu kehittämisspäällikkö). Kirjastoyhteistyötä toteutetaan 14 Lapin kunnan muodostamalla alueella, jolla asuu noin 70 % läänin väestöstä. Yhteistyötä tehdään kuntien lisäksi myös viiden korkeakoulukirjaston ja kahden museokirjaston kanssa. Yhteistoiminnan myötä erityisesti pienten kirjastojen palvelutaso on noussut merkittävästi. Asiakkaat saavat kunnasta riippumatta samantasoiset lainauspalvelut. Hankinnoissa tehdään yhteinen kilpailutus ja kehittämissideat huomioidaan koko kentältä.

Lisätietoja Lapin kirjastoyhteistyöstä: [www.lapinkirjasto.fi](http://www.lapinkirjasto.fi).

**Mikkelin kaupunginkirjastoon** liitettiin vuonna 2001 kuntaliitoksessa kahden naapurikunnan, Mikkelin maalaiskunnan ja Anttolan kirjastot. Myöhemmin kirjastoyhteistyöhön tulivat mukaan yhteistoimintasopimuksella Ristiinan ja Haukivuoren kuntien kirjastopal-

velut. Tämän lisäksi yhteiseen kirjastopalveluiden tuottamiseen kuuluvat Puumalan kunnan kirjastoautopalvelut sekä Hirvensalmen kunnan kirjastotoimenjohtajan tehtävät. Kokemukset yhteistyöstä Mikkelin ja naapurikuntien kesken ovat myönteisiä ja yhteistyön laajentamista suunnitellaan muihinkin kuntiin. Yhteistyö on syntynyt käytännön tarpeista ilman mainittavia transaktiokustannuksia ja palaute yhteistyöstä on ollut hyvää.

Lisätietoja Mikkelin alueen kirjastoyhteistyöstä: [www.mikkeli.fi/kirjasto](http://www.mikkeli.fi/kirjasto).

### 5.3 Kansalaisopistojen merkitys seudun kulttuuripalveluille

Lähde: *Kulttuuri ja seutuyhteistyö -selvitys*. Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto 2006. Kirjoittanut Hilka Wilkman.

Myös monien harrastusyhdistysten toiminnan tuki ja turva on juuri kansalaisopisto, jonka opintopiirissä voi kouluttautua ja opiskella vaikkapa revyytä ja draamaa. Järvisseudun Opiston toteuttama Virtuaalikunta Väkitukkola-hanke on erinomainen esimerkki hankkeesta, jossa edistettiin kulttuurin keinoin aktiivista kansalaisuutta, yhteisöllisyyttä ja tietoyhteiskuntakehitystä. Hankkeessa toteutettiin muun muassa eri kunnissa ja kylissä yli sadan hengen voimin jatkonäytelmä, jossa pyrittiin tuomaan draaman keinoin esille maaseudun mahdollisuuksiin painottuvaa tulevaisuutta.

Monet harrastusyhdistykset ovat aloittaneet toimintansa kansalaisopistojen opintopiireinä ja toisin päin, monet yhdistykset toimivat kansalaisopiston kanssa yhteistyössä mahdollistaen niin oman toimintansa jatkumisen ja kehittämisen. Esimerkiksi Mikkelin kansalaisopistossa toimintansa aloittanut Revyyteatteri tuottaa omia uusia tuotantoja ja keikkailee ahkerasti jopa ympäri maan. Lasten ja nuorten teatteria tuottaa ja tukee myös kansalaisopiston piirinä toimiva Vekkuliteatteri ry, jonka matkassa on moni seudun nuori tutustunut teatterin ihmeelliseen maailmaan. Nämä lyhyet esimerkit kuvaavat omaehtoisen kulttuuritoiminnan mahdollisuuksia toimia kulttuuripalvelujen kanssa yhteistyössä.

Lähde: *Kartoitus kansalaisopistosta alueensa kulttuuritoiminnan kehittäjänä*. Leea Keto, Järvisseudun Opisto. 2007 (valmisteilla).

Leea Keto Järvisseudun opistosta on selvittänyt kansalaisopistojen merkitystä alueen kulttuuritoiminnalle. Selvitys tekee näkyväksi työn, jota kansalaisopisto tekee kulttuurielämän hyväksi. Selvitys toteutettiin kyselyllä, joka painottui kansalaisopiston puitteissa toimivien esiintyvien ryhmien (musiikki, näyttämötaide ja tanssi) määrään ja toimintaan. Kysely lähetettiin kansalais- ja työväenopistojen liiton kautta sähköpostitse liiton jäsenopistojen rehtoreille (231 henkilöä) ja vastauksia saatiin määräajassa yhteensä 102 (44 %).

Vastauksista näkyy opistojen monipuolinen ja kirjava vaikutus alueensa kulttuurielämään:

- Kulttuuriesitysten, -tapahtumien ja -retkien järjestäjä
- Taideyleisön kasvattaja ja kulttuuriperinnön siirtäjä
- Monikulttuurisuuteen kasvattaja ja oman identiteetin ylläpitäjä
- Hyvinvoinnin ja yhteisöllisyyden lisääjä
- Yhteistyökumppani kulttuuritoimintojen järjestämisessä
- Eri alojen taiteen perusopetuksen järjestäjä

Selvityksen painotuote valmistuu syksyn 2007 aikana.

## 5.4 Muita seudullisia ratkaisuja kulttuuripalvelujen tuottamisessa

### Mikkelin KUVA-yhteistyö

Lähde: *Kulttuuri ja seutuyhteistyö -selvitys*. Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto 2006. Kirjoittanut Hilikka Wilkman.

Mikkelin seudulla on kulttuuri- ja vapaa-aikatoimen (= KUVA) seudullista yhteistyötä tehty järjestelmällisesti ja sopimuksin kirjastoissa ja kansalaisopiston toiminnassa sekä osin museo-toiminnassa. Muu yhteistyö on ollut lähinnä vapaaehtoisuuteen perustuvien viranhaltijoiden tapaamisten sekä yksittäisten yhteistyötoimenpiteiden varassa. Seudun 9 kunnan kulttuuri-toimen työntekijöiden vapaaehtoinen, ruohonjuuritason yhteistyö, niin sanottu kulttuuri-tiimi on toiminut 3 – 4 vuotta. Siinä on syntynyt paljon konkreettista yhteistoimintaa.

Tarve lisätä yhteistyötä ja tehdä koko KUVA-sektoria käsittävä selvitys seutuyhteistyöstä todettiin ajankohtaiseksi keväällä 2005. Maaliskuussa 2006 valmistunut selvitys on 1. vaihe laajemmasta hankesuunnitelmasta, KUVA-yhteistyöhankkeesta, jonka tavoitteena on laatia seudullinen yhteistoimintamalli kulttuuri- ja vapaa-aikatoimen laadukkaiden palvelujen tuottamiseksi ja turvaamiseksi tulevaisuudessa Mikkelin seudun alueella.

#### Johtopäätöksiä

- 1 Suuri osa KUVA -palveluista koetaan lähipalveluiksi, joita ei voi hoitaa kovinkaan kaukaa, eikä yhteistyötä nähdä välittömäksi ratkaisuksi näiden lähipalvelujen tuottamisessa.
- 2 Palveluissa, jotka puuttuvat kokonaan tai, jotka ovat jääneet resurssipuutteen takia vähäiselle huomiolle, seudullinen yhteistyö olisi mahdollisuus parantaa asioiden nykytilaa.
- 3 Seudullinen työntekijäresurssien kokonaissuunnittelu nähdään yhtenä mahdollisuutena mm. yhdistelmäsihteereiden työnkuvan selkiyttämässä ja toiminnan tehostamisessa.
- 4 Kuntakohtaisten resurssien kasvuun ei uskota Mikkelin seudulla.
- 5 Lähipalveluiden ulkopuolella olevat konkreettiset yhteistyöalueet ja -mahdollisuudet (joita on lukuisia) vaativat toteutuakseen "seutuorientaatiota". Se tarkoittaa, että seututyöt mielletään osaksi toimenkuvaa, eikä oman kunnan "normaalitöiden" lisäksi tulevana taakkana.
- 6 Tämä puolestaan vaatii entistä suunnitellumpaa ja organisoituneempaa yhteistyötä sekä suunnittelua Mikkelin seudun KUVA-toimijoiden ja luottamushenkilöiden keskuudessa.

### Kiiminkijoen opisto Oy

Haukiputaan ja Kiimingin kunnat ovat ulkoistaneet kulttuuripalvelut vuodesta 2000 lähtien Kiiminkijoen opisto Oy:lle, joka on kuntien tytäryhtiö. Osapuolten välisellä sopimuksella kunnat maksavat opistolle 75 % valtiolta saamastaan kulttuurimäärärahasta. Opiston kulttuurituotanto tuottaa molemmille kunnille mm. tapahtumia, juhlia, teatteritoimintaa ja museotoimintaa. Sopimukseen kuuluu myös tiivis yhteistyö seurakuntien toiminnan kanssa. Ulkoistamisella on saatu säästöjä ja synergiaetuja sekä taattu kulttuuripalveluiden saatavuus ja tarjonnan kasvu.

Lisätietoja Kiiminkijoen opiston kulttuurituotannosta: [www.kiiminkijoenopisto.fi/kulttuurituotanto](http://www.kiiminkijoenopisto.fi/kulttuurituotanto).

### **Luumäen kulttuuripalvelu KAIKU Ky**

Luumäen kunnan kulttuuripalveluiden suorittava työ ulkoistettiin vuoden 2005 alusta kilpailutuksen jälkeen Kulttuuripalvelu KAIKU Ky:lle. Kaiku Ky hoitaa kunnan tapahtumat, tukee paikallisia yhdistyksiä, huolehtii tiedotuksesta sekä tekee kehittämissuunnitelmia. Tehtäviin kuuluu myös yhteistyömuotojen etsiminen muiden kuntien kanssa. Kunnan kirjastopalvelut ja museotoiminta eivät kuulu sopimukseen. Kulttuuripalveluiden ulkoistamisen myötä tapahtumien näkyvyys on lisääntynyt merkittävästi. Toiminta on aiempaa koordinoitumpaa ja synergiaetua muiden kuntien kanssa on lisääntynyt. Ulkoistamisella myös kulttuuripalveluiden saatavuus on lisääntynyt merkittävästi.

Lisätietoja kulttuuripalveluiden ulkoistamisesta muun muassa Luumäen kunnan sivistystoimesta.

### **Museo24**

Museo24 on Jämsän ja Jämsänkosken kaupunkien yhteinen virtuaalimuseohanke. Virtuaalimuseo on sisällöllisesti uusi tapa tuoda esille Jämsän seudun kulttuuriperintöä. Tekninen toteutus tehdään tarkoitusta varten rakennetulle uudennlaiselle verkkojulkaisupohjalle, joka mahdollistaa sisältöaineiston laajan taustatietojen syöttämisen ja ns. semanttisen webin haakuominaisuuksien hyödyntämisen myöhemmässä vaiheessa. Museo24:n aineisto tarjoaa työkalun myös uusien opetussuunnitelmien aihekokonaisuuksien käytännön toteuttamiseen. Koulut voivat esimerkiksi halutessaan tuottaa virtuaalimuseoon omia osastojaan. Museo24 on EU:n aluekehitysrahaston hanke, mutta sitä tukevat myös paikalliset yritykset ja yhteisöt merkittävällä panoksella.

Lisätietoja Museo24-toiminnasta: [www.museo24.fi](http://www.museo24.fi).

### **Oulunsalon kulttuuri-instituutti**

Instituutti, joka on Oulunsalon kunnan liikelaitos, järjestää palvelunsa tilaaja-tuottaja-sopimuksin kuntien ja muiden organisaatioiden kanssa. Instituutilla on kolme palveluprosessia: kulttuurialan koulutus, kulttuuritapahtumien tuottaminen sekä toimintaansa liittyvä tilojen markkinointi.

### **Koillis-Suomen kulttuurikeskushanke**

Alue: Kuusamon kaupunki, Taivalkosken kunta, Posion kunta. Hallinnoijana Taivalkosken kunta. Hankkeella ei luoda uutta instituutiota, vaan tavoitteena on rakentaa toimintaverkko ja kulttuurikeskus, jonka tarkoituksena on kehittää, lisätä ja tuotteistaa alueen kulttuurisia resursseja.

# 6 Seudullisten kulttuuripalveluiden järjestämisen haasteet

## 6.1 Seutuyhteistyön haasteet aluekeskusohjelma-alueilla

Lähde: *Kulttuuri ja seutuyhteistyö -selvitys*. Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto 2006. Kirjoittanut Hilikka Wilkman.

Seutuyhteistyöseminaarissa Joensuussa nousi esiin tarve selvittää aluekeskusten kulttuuriyhteistyön käytännön kokemuksia ja kehittämisenäkökulmia. Selvitys toteutettiin AKO-alueiden kulttuuriverkostossa mukana olleille tammikuussa 2006. Verkostossa oli tuolloin mukana 34:stä AKO-alueesta 19 aluetta. Kyselyn sai kaikkiaan noin 50 henkilöä, jotka tekevät työtä joko aluekeskuksissa, kunnissa tai kulttuurilaitoksissa ja ovat mukana seutuyhteistyössä. Vastuksia saatiin 12 aluekeskusalueelta, joten 2/3 verkostossa mukana olevista alueista vastasi siihen. Kaikkiaan vastauksia saatiin parikymmentä, joista osa oli laajoja, seutuyhteistyötä pohtivia ja osa niukempia, suoria vastauksia kysymyksiin.

Kysely oli hyvin pelkistetty ja sen kysymykset kuuluivat:

*Mitkä ovat kulttuurin seutuyhteistyön kehittämisen vaikeimmat kysymykset tai esteet omalla alueellanne? Miksi? Millaisissa toiminnoissa kulttuurin seutuyhteistyö onnistuu / on onnistunut alueellanne?*

### Yhteistyö

Aluekeskusalueilla tehdään paljon ja monipuolista yhteistyötä. Yhteistyökuvauksissa tuli esille useiden eri tahojen yhteistyö, ei pelkästään aluekeskusten, seutuorganisaatioiden tai kuntien organisoima ja tekemä. Myös koulutusorganisaatiot sekä järjestöt ja yhteisöt (kolmas sektori) on monen yhteistyöhankkeen takana.

Tehtyä yhteistyötä voisi ryhmitellä tahojen mukaan seuraavasti:

- 1 *Aluekeskusten/seutujen organisoima yhteistyö*: hankkeet, tapahtumat, tiedotus ja markkinointi ( mm. kulttuuriportaalit), strategia- ja ohjelmayhteistyö (kulttuuriohjelmien ja -strategioiden laatimiset) sekä hallinto ja organisaatio (henkilöstö: kulttuurikoordinaattori)
- 2 *Kulttuurilaitosten yhteistyö*: museot (markkinointi, kehittämishankkeet, asiantuntemus, näyttelyt), teatterit (esitteet, alueteatteriajatukset), orkesteri (yhteiset konsertit, kiertueet), kansalaisopistot (taiteen perusopetus, taiteen harrastus, leirit, koulutus) sekä kirjastot

(kirjastoverkostot)

- 3 *Kulttuuritoimen hallinnon/henkilöstön yhteistyö*: yhteiset tapaamiset, kokoukset (kulttuuritiimit), koulutus, tiedotus ja palveluinfo (toimijat, avustukset), sisäinen tiedotus (toiminta), tutkimukset ja selvitykset (kulttuuripalvelututkimus)
- 4 *Järjestöjen ja yhdistysten yhteistyö*: harrastajateatterit – yhteismarkkinointi (kesäteatterit), nuorisoseurojen yhteistyö sekä yhteiset kokoontumiset

## Yhteistyön kipupisteitä

Yhteistyön suurimmat ongelmakysymykset ja esteet olivat kyselyn perusteella *hallinnolliset vaikeudet tai esteet, kaupungin ja kuntien kokoero, resurssit, luottamus sekä kolmannen sektorin rooli*.

Tehdyssä kyselyssä esiin tulleet yhteistyön esteet ja ongelmat lienevät pitkälti samoja kuin seutuyhteistyössä yleisestikin. Kulttuurin kannalta oleellisia ovat kuitenkin *arvostuksen puutteesta* johtuvat kipuilut. Arvostuksen puute korostaa vielä enemmän resurssien vähäisyyttä ja erimittaisuutta. ”Kulttuuria arvostetaan niin kauan kuin siihen ei mene rahaa”, tuumasi eräs vastaaja. Hankerahoituksella tehty työ on osa tätä samaa ongelmaa. Toimenpiteitä tuetaan hankerahoituksen ajan, mutta jatkuvuutta niille on vaikea saada. Kulttuuritoimi ja -palvelut ovat joutuneet kunnissa jatkuvien resurssivähennysten kohteeksi, joten ei liene ihmeteltävää, jos luottamus on vähissä ja yhteistyössä nähdään lisäsäästöjen ja toimintojen keskittämisen uhkakuvia. Kyselyssä kävi kuitenkin selväksi se, että kulttuurin omaan elinvoimaan ja siitä saatavaan elinvoimaan uskotaan ja halutaan löytää keinoja, joilla asioita voidaan rakentaa parempaan suuntaan.

Yhteistyö nähdään välttämättömänä toimena, mutta sitä ei saada aikaan itsestään. Se tarvitsee myös *resursseja* suunnitteluun ja organisointiin, siis veturin ja koordinoijan. Mutta ennen kaikkea se vaatii luottamuksen toimijoiden kesken ja luottamuksen toiminnan tasapuolisuudesta; ”kukaan ei istu toisen housuilla tuleen”. Luottamusta syntyy, kun toimijoilla on yhteiset tarpeet ja jokainen hyötyy yhteistyöstä. Yhteistyö edellyttää myös kaikkien osallistujien tasavertaista mukana oloa ja keskinäistä kunnioitusta.

Perussy yhteistyön toimimattomuuteen saattaa useinkin olla siinä, että sillä ei ole veturia, organisoijaa ja huolehtijaa. ”Kenenkään tehtävänä ei ole miettiä, miten yhteistyö saataisiin vauhtiin”, todettiin eräessä vastauksessa. Vähäisten ja yhteismitattomien resurssien sekä erilaisten tarpeiden keskellä tasavertaisen yhteistyön aikaansaaminen ei ole yksinkertaista. Se vaatii työtä, joka jonkun on tehtävä. Koska loppujen lopuksi: ”Luottamus on halpaa, epäluottamus tulee kalliiksi”, kuten todetaan viisaasti kirjastojen yhteistoimintaa käsittelevässä Kuka ostaisi sivistystä –raportissa (Saarelainen ja Saarinen 2006). Alkuun voidaan päästä myös aloittamalla selkeistä ja konkreettisista toimista, joiden hyödyt ja tulokset ovat selvästi nähtävissä ja mitattavissa. Niillä on hyvä harjoitella yhteistyötä ja kasvattaa luottamusta.

# 7 Jatkotoimenpide-ehdotuksia

## 7.1 Kulttuuri ja seutuyhteistyö -selvityksessä esitettyjä jatkotoimenpiteitä

Lähde: *Kulttuuri ja seutuyhteistyö -selvitys*. Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto 2006. Kirjoittanut Hilikka Wilkman.

On hyvin vähän olemassa jo käytännössä toteutettuja esimerkkejä seudullisista koko kulttuuritoimen ja hallinnon järjestämismalleista, hyviä esimerkkejä toki löytyy yksittäisten palvelujen (kuten kirjastot, kansalaisopistot) yhteistyömalleista. Toisaalta monissa tehdyissä tutkimuksissa ja selvityksissä on havaittu, että seudullisen yhteistyön juurtuminen vaatii toimijoiden, myös kansalaisten ja kuntalaisten konkreettista mukana olemista, yhteistyötä sekä konkreettisia hankkeita ja toimintamahdollisuuksia.

Seutuyhteistyö on viime vuosina noussut kehittämisen polttopisteeseen, vaikka sillä sinänsä on jo pitkät perinteet kuntien välisessä yhteistyössä esimerkiksi terveydenhoidon, koulutuksen ja elinkeinotoiminnan organisoimisessa. Seutuyhteistyö kulttuuritoiminnassa ei ole toistaiseksi ollut kehittämistoimenpiteiden keskiössä. Ei vielä, vaikka käynnissä on maamme koko kunta- ja palvelurakenteita uudistamaan tähtäävä muutosprosessi.

Kulttuuritoiminta ei ole ollut kuntien tai alueellisen kehittämisen kärkikohteita, sen merkitys on nähty enemmän (palvelu)kustannuksina kuin tuottavana toimintana. Tilanne on kuitenkin muuttumassa. Kulttuurin hyvinvointia sekä sen alueellista ja taloudellista elinvoimaa lisäävät merkitykset ovat saaneet jalansijaa, ja kulttuuritoiminta nähdään myös alueiden kehittämisen välineenä sekä niiden vetovoimaa vahvistavana tekijänä. Aluekehittämistyön, maaseudun kehittämisen ja palvelurakenteiden muutosprosessin yhteydessä kulttuuritoimijat ja –hallinto ovat nostaneet kulttuurin mukaan päätöksentekoa valmisteleviin kehittämiskeskusteluihin ja selvitysten kohteeksi.

Kunta-alan tulevaisuustutkimukset ennustavat, että voimakkaimmin merkitystään kunnan menestystekijöinä kasvattavat seutuyhteistyö, kunnan ja kolmannen sektorin yhteistyö sekä kansainvälinen verkottuminen (Kirvelä 1999). Tämä arvio on näyttää olevan toteutuksessa ja seutuyhteistyöstä näyttääkin tulevan ainakin maaseutualueilla välttämätöntä palvelujen säilyttämiseksi.

Vaikka seutuyhteistyötä on tehty monella sektorilla, niin kuntalaisten ja vapaaehtoissektorin osallistuminen työhön on ollut toistaiseksi vähäistä. Syynä lienee ollut ainakin se, ettei seutuyhteistyön kohteena olleet toimenpiteet ole koskettaneet välittömästi kansalaisia (Airaksinen & al 2005). Yhteistyötä ollaan aluekeskuksiin tehdyn kyselyn perusteella vasta opettelemassa kuntien virkamiesten ja luottamushenkilöidenkin keskuudessa. Malleja yhteistoimintaan tai organisoituun toimintojen mallintamiseen on niukalti. Ainakaan niitä ei

oikein tunneta. Lisäksi yhteistyötä leimaavat hankkeet, joiden avulla valtaosa kehittämistoimista on syntynyt ja toteutettu. Toimien ja kehittämistyön jatkuvuutta ei aina ole voitu riittävästi turvata.

Selvitykseen kootut ja sitä varten luetut muut yhteistyöhankkeet ja -toimet osoittivat selkeästi, että yhteistyön tuloksellisuuteen vaikuttaa ovatko kaikki toimijat mukana työssä alusta alkaen, ja millaista (konkreettista) hyötyä yhteistyöstä mukana oleville syntyy. Kaupunkiseutujen yhteistyön vetäjänä ja kokoajana on yleensä alueellinen organisaatio tai alueen suurin kaupunki/kunta. Kuinka kokonaisuuden (koko seudun) ja sen osien (mukana olevat kunnat) tavoitteet ja tarpeet tulevat yhteistyössä otetuksi huomioon onkin eräs avainkysymyksistä. Lukkiutumisen omiin yksittäisiin suunnitelmiin voi hämärtää ja estää yhteisen tavoitteen luomisen. Toisaalta kaikista yksittäisistä tarpeista koottu suunnitelma ei enää vastaa kenenkään tarpeisiin eikä siten konkretisoidu toiminnaksi (Sotarauta & Linnamaa 1997). Omien ja yhteisten tarpeiden nivominen toimivaksi kokonaisuudeksi onkin taito, jota tarvitaan. Samoin resurssien tasapuolinen jako.

Suoraviivaisesti yleistäen voisi sanoa, että julkisen hallinnon organisoima seudullinen yhteistyö liittyy usein rakenteisiin ja hallintoon. Se on myös keskuksista periferiaan/maaseudulle päin suuntautuvaa yhteistyötä, toimintaedellytysten luomista ja koordinoituvastuun ottamista. Toiminnallista yhteistyötä taas löytyy useimmiten järjestöjen, kulttuuriorganisaatioiden ja vastaavien keskinäisistä hankkeista. Niitä voi luonnehtia myös horisontaaleiksi tai alhaalta ylös suuntautuviksi toiminnoiksi. Molempia tarvitaan ja lisäksi niiden sekoittamista, jolloin päästään kansalaisten ja toimijoiden täydempään osallisuuteen ja kaikkien toimintamahdollisuuksien hyödyntämiseen.

### Yhteistyön edellytyksiä

1) *Seudullinen yhteistyö ei synny itsestään, se on resurssoitava.* Sitä ei voida jättää osapuolten vapaaehtoisien työn varaan. Täysin mahdotonta se on ainakin kunnissa, joissa kulttuurin viranhaltijat tekevät jo yhdistelmäviroissaan kahta tai kolmea eri työtä, mikään lisätyö ei siihen enää mahdu.

Yhteistyöhön on siis etsittävä resurssit, myös tekijä/koordinaattori, joka suunnittelee ja organisoii yhteistyötä. Samalla hän verkostoi ja tiedottaa, markkinoi ja luo yhteistyösuhteita.

2) Yhteistyö on helpompaa aloittaa konkreettisin toimenpitein, joissa osapuolten tarpeet on nähtävissä ja hyödyt saavutettavissa. Tavoitteeksi ei kannata asettaa hallintomallin uudistamista sellaisenaan, vaan aloittaa toiminnallisen yhteistyön parantamisella.

### Jatkotoimenpiteet

Seuraavassa esitetyt jatkotoimenpiteet kulttuuri ja seutuyhteistyö-teman eteenpäin viemiseksi ovat suuntaa antavia ja monella tavalla vielä raakileita. Tarkoituksena ei ole isojen kokonaisuuksien kerralla kuntoon saattaminen, pikemminkin useiden toiminnallisten, pienimuotoistenkin toimenpiteiden käynnistäminen ja jatkaminen, jotka tahoillaan luovat uusia malleja toimia. Seudut ovat erilaisia, niiden kulttuuri ja olosuhteet vaihtelevat, myös toimintamallit muotoutuvat osittain näiden erityispiirteiden mukaan. Ehdotukset on ryhmitelty vastuu- tai toteuttajatahojen mukaan ja niiden toivotaan herättävän myös uusia, tarpeelliseksi koettuja toimenpiteitä.

## **Julkinen hallinto**

### a) Alueelliset kehittämisorganisaatiot (valtio, maakunnat, taidetoimikunnat)

#### 1) *Kulttuuripalvelujen "aluearkkitehtuurin", verkoston suunnittelu.*

Missä laajuudessa palveluja tarjotaan ja miten ne alueellisesti sijoittuvat, että saavutettavuus on oikea. Mukaan myös tarkasteluja ylläpitäjäpohjan laajentamismahdollisuuksista. Suunnitelma ei palvelisi vain julkisia palveluja, se tarjoaisi hyvän pohjan suunnitella myös yksityisiä palveluja.

2) *Kartastot*, jotka toimivat visuaalisena, koottuna tietovarantona alueellisista ja valtakunnallisista kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluista. Osoittavat sekä alueiden vahvuuksia ja erikoistumisaloja että paljastaen mahdolliset katveet (kokonaan tyhjät alueet). Liittyy myös edelliseen toimenpide-esitykseen.

### b) Seutuyhteistyötä tekevät organisaatiot ( mm.aluekeskukset, kunnat)

3) *Lähipalvelujen palvelurakenteiden hahmottaminen* alueellisesti/seudullisesti olemassa olevan osaamisen ja infrastruktuurin (tilat, välineet, logistiikka) avulla. Poikkihallinnollinen yhteistyöhanke.

4) *Mikkelin seudun (AKO-alueen) KUVA-yhteistyöhanke* käynnistetään pilottihankkeena, johon liitetään konkreettinen, toiminnallinen osio: seudullisen yli sektorirajojen toimivan luovan työpajan perustaminen.

5) *AKO-kulttuuriverkoston ja kolmannen sektorin yhteistyö* alueilla esimerkiksi kulttuuriympäristöjen kohentamiseksi.

## **Maaseutu**

6) *Selvitys toimintaryhmien merkityksestä paikallisissa maaseudun kehittämistoimissa* toiminnasta koottujen seurantatietojen pohjalta.

7) *Yhteistyöhanke toimintaryhmien/Suomen kylätoiminta ry:n ja aluekeskusten kanssa* (voi liittyä kohtaan 5)

## **Kulttuuritoimijat**

8) *Tulevaisuusverstaas* –menetelmän käyttö seutuyhteistyön ja toimintamallien suunnittelussa.

9) *Olla aloitteentekijöinä hankkeissa ja toimenpiteissä*, myös kohtien 4, 5 ja 7 esityksissä.

## **Kulttuuriteemaryhmä**

10) *Kulttuuri ja seutuyhteistyö* –teeman eteenpäin viemistä varten perustetaan *koordinaatioryhmä*, jonka tehtävänä on:

- edistää toimenpiteiden toteutusta ja kehitellä yhteistoimintamalleja eteenpäin,
- verkostoida toimijoita ja toimenpiteitä muun muassa jatkamalla foorumitoimintaa,
- toimia kehittämisverkostoissa (mm. AKO-kulttuuriverkosto).

## 7.2 Muuta huomioon otettavaa hahmoteltaessa jatkotoimenpiteitä

### Kulttuuripalveluiden kehittäminen osana muita palveluita ja sektoreita

- Kulttuuripalveluita ei voida kehittää ottamatta huomioon muiden sektoreiden kehittämistä (esim. hyvinvointi, matkailu, yritystoiminta jne.). Kulttuuripalveluilla kasvavat mahdollisuudet yhdessä muiden sektoreiden kanssa (luovat alat, elinkeinopolitiikka jne.)
- Kulttuuripalveluiden nähdään olevan erityisesti osa hyvinvointipalveluja, eikä kulttuuripalveluista puhumisen nähdä olevan irrallaan hyvinvoinnin edistämisestä.
- Kulttuuripalveluiden ja muiden palveluiden välillä vallitsee riippuvuussuhde, joka on huomioitava. Esimerkiksi terveydenhoitopalveluiden tai kulkuyhteyksien heikentäminen tai lopettaminen syrjäisillä kylillä voi vaikuttaa myös kulttuuripalveluiden toteuttamismahdollisuuksiin.

### Kolmannen sektorin rooli

- Hyvistä käytännöistä tiedottaminen on tärkeää. Kaivataan hyviä malleja, miten kolmas sektori saadaan onnistuneesti mukaan kulttuuripalvelujen järjestämiseen
- Kulttuuripalveluja ei kuitenkaan voida säilyttää yksin kolmannen sektorin hoidettavaksi. Tämän vuoksi on tiedotettava/mallinnettava/tehtävä selväksi, millaisia palveluja ja millä tavoin kolmas sektori voi hoitaa.

### Kirjastojen rooli

- Mitkä palvelut soveltuvat yhdistettäväksi kirjastopalveluiden alle? Maaseudun kirjastot voivat toimia mm. kulttuuri-, tieto- ja toimintakeskuksina ja tarjota palveluita, joita mikään muu instituutio ei tuota.
- Mikä rooli kirjastolla on syrjäytymisen ja polarisoitumisen ehkäisemisessä sekä maaseudun elinvoimaisuuden edistämisessä?

### Paikalliset ja seudulliset palvelut

- Kulttuuripalvelujen seudullistaminen ei ole itseisarvo. On huomioitava, mikä palvelu tarvitsee paikallisen järjestämistavan ja mikä puolestaan soveltuu seudullisesti toteutettavaksi.

### Kulttuuriteemaryhmä ja uusi kulttuuriohjelma

- *Välittäjäorganisaatioiden rooli kulttuuripalveluiden seudullisessa kehittämisessä.* Kulttuuriteemaryhmän toimenpidekokonaisuuteen kirjattu "Kulttuurin välittäjäorganisaatiot" laajennetaan käsittämään välittäjäorganisaatioita myös kulttuuripalveluiden näkökulmasta.